

Η Παιδαγωγική αναπτύσσεται και εδραιώνεται στο πλαίσιο της ευρύτερης ιδεολογικής αντιπαράθεσης που εκφράζει διαφορετικές κοσμοθεωρίες και κοινωνικά οράματα αντίπαλων τάξεων. Ο μαρξιστής που εργάζεται στον παιδαγωγικό τομέα, πρέπει να διαθέτει έναν υψηλό βαθμό ιδεολογικής επαγρύπνησης όσον αφορά τις αρχές της σοσιαλιστικής παιδαγωγικής, να ξεσκεπάσει το αντιδραστικό περιεχόμενο των αστικών αντιλήψεων για τη Μόρφωση και την Αγωγή. Γι' αυτό το λόγο η γνώση των σύγχρονων τάσεων εξέλιξης της αστικής Παιδαγωγικής είναι απαραίτητη.

Με αφορμή και τον επικείμενο διαγωνισμό του ΑΣΕΠ για τους εκπαιδευτικούς, όπου οι υποψήφιοι εξετάζονται στις κυρίαρχες παιδαγωγικές απόψεις, και συνεχίζοντας την αναφορά μας στην Παιδαγωγική, φιλοξενούμε εδώ μια επιγραμματική κριτική των διάφορων αστικών ρευμάτων στην Παιδαγωγική, όπως καταγράφεται στην έκδοση: Neuner, Babanski et al., (1983), Ακαδημία των Παιδαγωγικών Επιστημών της ΕΣΣΔ, Ακαδημία των Παιδαγωγικών Επιστημών της ΓΛΔ, Παιδαγωγική, 4^η ξαναδουλεμένη έκδοση, Βερολίνο: Εκδόσεις «Λαός και Γνώση» (μετάφραση από τα γερμανικά του Κ.Μ.). Μια σύγκριση με το σήμερα πείθει πως μετά την ανατροπή των σοσιαλιστικών χωρών της Ευρώπης η αστική Παιδαγωγική όχι μόνο δεν άλλαξε χαρακτήρα, αλλά “απελευθερώθηκε” στην εφαρμογή στρατηγικών επιλογών, που είχε επεξεργαστεί από πολύ παλιά για την αντιμετώπιση της κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος.

Η αστική Παιδαγωγική στη σύγχρονη εποχή

1. Η αστική Παιδαγωγική, θεωρητική βάση της σχολικής¹ πολιτικής του Καπιταλισμού

Η αστική Παιδαγωγική μέρος του ιδεολογικού συστήματος του Καπιταλισμού

Η αστική τάξη μπήκε στην αρένα της Ιστορίας με τα προοδευτικά συνθήματα της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αδελφότητας των ανθρώπων, συνθήματα, τα οποία απορρίπτουν το φεουδαρχικό πνεύμα της κάστας και τη φεουδαρχική απομόνωση. Σ' αυτές τις συνθήκες γεννήθηκαν παιδαγωγικές ιδέες, οι οποίες έδωσαν ισχυρή ώθηση στην ανάπτυξη της λαϊκής Παιδείας. Ο Τζων Λοκ, ο Ζαν-Ζακ Ρουσσώ, ο Ντενί Ντιντερώ και ο Κλοντ Ελβέτιους απόδειξαν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι το ίδιο ικανοί να μορφωθούν και ότι η Διαφώτιση είναι για τον καθένα η πρώτιστη προϋπόθεση για αληθινή Ελευθερία και Ισότητα. Επεξεργάστηκαν σχέδια για μια υποχρεωτική σχολική Εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, ανεξάρτητη από την Εκκλησία, και διατύπωσαν σημαντικές αρχές της Διδακτικής και της Αγωγής (συμφωνία με τη φύση, σεβασμός των ιδιαιτεροτήτων της ηλικίας των παιδιών, συνδυασμός πνευματικής και εργασιακής Αγωγής κ.α.), οι οποίες ήταν πολύ μπροστά από την εποχή τους και γονιμοποίησαν την κατοπινή Παιδαγωγική σκέψη σε μεγάλο βαθμό.

Οι εξέχοντες Παιδαγωγοί του ανερχόμενου Καπιταλισμού και των μετέπειτα χρόνων δεν περιορίστηκαν σε θεωρητικές επεξεργασίες. Ο Κομένιος, ο Πεσταλότσι, ο Ντίστερβεκ, ο Ουσίνσκι, κινητοποιημένοι από ανθρωπιστικά αισθήματα και από την επιθυμία να βοηθήσουν

τον απλό Λαό, δίδαξαν σε σχολεία. Ίδρυσαν πειραματικά σχολεία, εργάστηκαν σε σεμινάρια εκπαίδευσης δασκάλων και Παιδαγωγικές Σχολές, έγραψαν διδακτικά βιβλία και μεθοδικά εγχειρίδια και εμπλούτισαν την Παιδαγωγική Επιστήμη.

Η σοσιαλιστική Παιδαγωγική παράλαβε και ανέπτυξε παραπέρα τις καλύτερες ιδέες των ουμανιστών Παιδαγωγών του παρελθόντος. Σήμερα οι αστοί Παιδαγωγοί είναι αναγκασμένοι να δανείζονται μεμονωμένες ιδέες από τη σοσιαλιστική Παιδαγωγική, η οποία αντιστοιχεί στην κοινωνικο-οικονομική πρόοδο της ανθρωπότητας. Ιδιαίτερα φυσικά εκείνοι οι Παιδαγωγοί, οι οποίοι στέκονται δίπλα στο Λαό, στα ενδιαφέροντά του και τις ανάγκες του.

Η αστική Παιδαγωγική είναι αναπόσπαστο συστατικό του ιδεολογικού συστήματος του Καπιταλισμού. Περιλαμβάνει ποικίλες αντιλήψεις, ιδέες και έννοιες. Αυτόν το θεωρητικό πλουραλισμό τον εξαίρουν όχι σπάνια οι αστοί ιδεολόγοι ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της ελευθερίας της γνώμης και της Δημοκρατίας. Στην πραγματικότητα ο πλουραλισμός είναι μόνο φαινομενικός. Όλες οι ιδέες και αντιλήψεις, οι οποίες οικοδομούν την αστική Παιδαγωγική, κατευθύνονται βάσει του κύριου στόχου και της ουσίας τους προς τη νομιμοποίηση των κυρίαρχων σχέσεων εκμετάλλευσης και τη συμβολή στη σταθεροποίησή τους.

Οι λειτουργίες της αστικής Παιδαγωγικής, Μέσα και Δρόμοι για την πραγματοποίησή τους

Οι ιδέες του Ουμανισμού, της ισότητας και της ολόπλευρης ανάπτυξης όλων των ανθρώπων είναι ξένες προς τη φύση του καπιταλισμού. Η **σχολική πολιτική** του αστικού κράτους και των μονοπωλίων προσανατολίζεται πρωτίστως προς την υλοποίηση **δύο στόχων**:

1. Σημ. μεταφρ.: ο όρος σχολική πολιτική χρησιμοποιείται στο γερμανόφωνο χώρο για να δηλώσει την εκπαιδευτική πολιτική που εφαρμόζεται ειδικά στο χώρο του Σχολείου.

- την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης για τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις
- και τη διαπαιδαγώγηση πολιτών που θα στηρίζουν το πολιτικό σύστημα της αστικής κοινωνίας.
- Ο καπιταλισμός έχει πάντα προσπαθήσει και προσπαθεί ακόμη και σήμερα να διαφυλάξει το εκπαιδευτικό μονοπώλιο και ν' αποκλείσει τις πλατιές μάζες από υψηλή Μόρφωση.

Για να συγκαλύψει την εκπαιδευτική του πολιτική, που στρέφεται εναντίον του Λαού, ο καπιταλισμός αναπτύσσει και εκλαϊκεύει **αντιδραστικές ιδέες και θεωρίες**. Αυτές διαμορφώνουν το **θεωρητικό πυρήνα της αστικής Παιδαγωγικής**. Μ' αυτό τον τρόπο υποστηρίζει η σύγχρονη αστική Παιδαγωγική τη σχολική πολιτική του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού και μάλιστα με διαφορετικούς δρόμους. Πρωταρχικά μεταφράζει τις απαιτήσεις της καπιταλιστικής παραγωγής και του αστικού κράτους σε παιδαγωγικές κατηγορίες και έννοιες. Αυτές οι απαιτήσεις αποτυπώνονται σε προγραμματικά ντοκουμέντα των αστικών κομμάτων, σε ομιλίες πολιτικών, σε ντοκουμέντα των κυβερνητικών επιτροπών για προβλήματα της νεολαίας και για την κατάρτιση των εργατών, στους νόμους και στις οδηγίες κεντρικών και τοπικών αρχών. Τον τελευταίο καιρό μονοπωλιακοί κύκλοι προχωρούν όλο και πιο συχνά στη διατύπωση άμεσων αιτημάτων για τη λαϊκή Παιδεία. Για παράδειγμα στις ΗΠΑ μεγάλα μονοπώλια διαθέτουν δικά τους κονδύλια, με τα οποία χρηματοδοτούν διάφορες επιτροπές που εκπονούν προτάσεις για το μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος. Με κονδύλια των Ιδρυμάτων Carnegie, Rockefeller και Ford χρηματοδοτήθηκαν στη δεκαετία του '60 πολλά προγράμματα, που άσκησαν αισθητή επίδραση στην Παιδαγωγική στην Αμερική. Στη δεκαετία του '70 συγκρότησαν με τέτοια κονδύλια επιτροπές, για να καθορίσουν τις βασικές κατευθύνσεις της δουλειάς στα εκπαιδευτικά ιδρύματα μέχρι το έτος 2000. Στη Δυτική Γερμανία, η Ομοσπονδιακή Ένωση της Γερμανικής Βιομηχανίας και η Ομοσπονδιακή Ένωση των Γερμανών Εργοδοτών συγκρότησαν εταιρείες και επιτροπές, οι οποίες έπρεπε να επεξεργαστούν αιτήματα και αρχές για το σύστημα της λαϊκής Παιδείας. Η ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση και η διεύρυνση της σφαιράς επιρροής των πολυεθνικών μονοπωλίων οδηγούν στο σχηματισμό διεθνών οργάνων για την εκπόνηση των απαιτήσεων προς το εκπαιδευτικό σύστημα και των κύριων κατευθύνσεων της σχολικής πολιτικής. Στη δεκαετία του '70 δημιουργήθηκε μια μόνιμη επιτροπή για μορφωτικές υποθέσεις, η οποία αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών της ευρωπαϊκής «Κοινής Αγοράς». Μεγάλη σημασία στα ζητήματα του εκπαιδευτικού συστήματος αποδίδει ο ΟΟΣΑ, στον οποίο ανήκουν πάνω από 20 καπιταλιστικές χώρες. Με κονδύλια των πολυεθνικών μονοπωλίων δημιουργήθηκε η «Λέσχη της Ρώμης»ⁱⁱ, η οποία αξιώνει να είναι πνευματικό κέντρο του καπιταλιστικού κόσμου. Στο επίκεντρο των συνδιασκέψεων και των σεμιναρίων που διοργανώνει, των πολυπληθών βιβλίων και περιοδικών που εκδίδει, βρίσκονται τα προβλήματα της σημερινής καπιταλιστικής κοινωνίας, του ανθρώπου, των συνθηκών της Μόρφωσης και της Αγωγής του. Αυτό καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την κατεύθυνση των θεωρητικών ερευνών στην αστική Παιδαγωγική του σήμερα.

2. Η μεθοδολογική βάση της αστικής Παιδαγωγικής Αστική Παιδαγωγική και Φιλοσοφία

Η στενή και αμοιβαία συσχέτιση μεταξύ της Παιδαγωγικής και της

Φιλοσοφίας ανάγεται σε μια εποχή, στην οποία ζητήματα της ανάπτυξης της προσωπικότητας, της Μόρφωσης και της Αγωγής της νέας γενιάς αποτελούσαν αναπόσπαστο συστατικό της Φιλοσοφίας. Η ανάπτυξη της Παιδαγωγικής ως αυτοτελούς Επιστήμης όμως δε σημαίνει πλήρη διαχωρισμό από τη Φιλοσοφία. Τα φιλοσοφικά συστήματα σχηματίζουν και σήμερα τη μεθοδολογική βάση για παιδαγωγικές θεωρίες.

Η όξυνση της κρίσης του καπιταλισμού έχει οξύνει επίσης την κρίση της αστικής φιλοσοφίας. Κυρίαρχη θέση σ' αυτή έχουν καταλάβει οι σχολές και οι κατευθύνσεις, οι οποίες κηρύσσουν έναν ακραίο ατομικισμό, ανορθολογισμό, πεσσιμισμό, την αποτυχία του ανθρώπινου πολιτισμού. «Πολυχρωμία» και εκλεκτικιστικός χαρακτήρας της αστικής φιλοσοφίας, η ανικανότητά της να οικοδομήσει ένα κλειστό κοσμοθεωρητικό σύστημα, που ν' αντιστοιχεί στις νέες ιστορικές συνθήκες, καθρεφτίζονται αναπόφευκτα στις παιδαγωγικές θεωρίες, την κατάσταση των οποίων ακόμη και αστοί ειδικοί χαρακτηρίζουν «*χρεοκοπία*», «*αδυναμία*», «*παρακμή*». Ποιες φιλοσοφικές κατευθύνσεις μεγάλης επιρροής είναι εκείνες που επηρεάζουν τη σημερινή αστική Παιδαγωγική;

Πραγματισμός

Ο Πραγματισμός ως φιλοσοφικό ρεύμα εμφανίστηκε στο κατώφλι του 20^{ου} αιώνα. Η μεγάλη ταχύτητα με την οποία αναπτύχθηκαν η Επιστήμη, η Τεχνική και η Βιομηχανία, υπόσκαψε τα θεμέλια του απόλυτου Ιδεαλισμού και του καθαρού Φιντεϊσμού, οι οποίοι δεν ήταν πλέον σε θέση ν' αντισταθούν στον Υλισμό. Οι θεμελιωτές του Πραγματισμού διακήρυξαν μια νέα φιλοσοφία, η οποία κατά κάποιο τρόπο θα έστεκε δίπλα στον Ιδεαλισμό και στον Υλισμό.

Στην πραγματικότητα ο Πραγματισμός παρουσιάζει μόνο μια νέα παραλλαγή του υποκειμενικού Ιδεαλισμού.

Μια σαφή παρουσίαση των χαρακτηριστικών του Πραγματισμού έχει δώσει ο Λένιν: «ο Πραγματισμός χλευάζει τη Μεταφυσική τόσο του Υλισμού όσο και του Ιδεαλισμού, εγκωμιάζει την εμπειρία και μόνο την εμπειρία, αναγνωρίζει ως μοναδικό κριτήριο την Πράξη, επικαλείται εν γένει το θετικιστικό ρεύμα και στηρίζεται ... στον ισχυρισμό, ότι η Επιστήμη δεν είναι ένα απόλυτο αντίγραφο της πραγματικότητας, και ... εξάγει απ' όλα αυτά ένα Θεό για πρακτικούς σκοπούς, μόνο για την Πράξη, χωρίς καμία Μεταφυσική, χωρίς να ξεπερνάει κατά κάποιο τρόπο τα όρια της εμπειρίας.¹».

Οι βασικές έννοιες του Πραγματισμού είναι η «*εμπειρία*» και το «*πράγμα*» (από την ελληνική λέξη). Η γνώση της πραγματικότητας υποβαθμίζεται στο επίπεδο της ατομικής εμπειρίας του ανθρώπου. Για τον Πραγματισμό δεν υπάρχει καμία αντικειμενική επιστημονική γνώση. Κάθε γνώση, όπως ισχυρίζονται οι εκπρόσωποί του, είναι αληθινή, εάν αποκτήθηκε σε πρακτική δραστηριότητα και εάν βοηθάει στην κατάκτηση του στόχου, τον οποίο έθεσε το άτομο. Η απολυτοποίηση της υποκειμενικής εμπειρίας, η θεώρηση της χρησιμότητας και της επιτυχίας ως βασικών κριτηρίων της αλήθειας αντιστοιχούν στον ατομικισμό και στο στενό πρακτικισμό της αμερικάνικης καπιταλιστικής κοινωνίας. Αυτό ανάδειξε τον Πραγματισμό σε μια ηγετική φιλοσοφική σχολή στις ΗΠΑ.

ii Σημ. μεταφρ.: γνωστή ως «Club of Rome».

Ο πιο αυθεντικός εκπρόσωπος του αμερικανικού Πραγματισμού ήταν ο John Dewey (1859-1952). Θεωρείται ως ο ιδρυτής της «Πραγματιστικής Παιδαγωγικής», η οποία άσκησε και ασκεί σημαντική επίδραση στη σχολική εκπαίδευση πολλών χωρών και πρωτίστως στις ΗΠΑ. Στα πολυάριθμα παιδαγωγικά του έργα ο John Dewey άσκησε οξεία κριτική στην παλιά σχολαστική σχολή και επεξεργάστηκε μια σειρά σημαντικών αρχών για τη Μόρφωση και την Αγωγή: την ανάπτυξη της δραστηριότητας των παιδιών, το ενδιαφέρον ως κίνητρο του παιδιού στη μάθηση κλπ. Σε μερικά συγκεκριμένα ζητήματα ο Dewey διατύπωσε πολύτιμες πρακτικές παιδαγωγικές συμβουλές.

Για ν' αξιολογήσουμε όμως μια θεωρία δε φτάνει ν' αποσπάσουμε μεμονωμένες θέσεις της, αλλά πρέπει ν' αναλύσουμε και ν' αποτιμήσουμε το σύνολο των θεωρήσεων. Εάν εξετάσουμε το πώς ο Dewey παρουσιάζει τη φύση του ανθρώπου, τους στόχους της Μόρφωσης και της Αγωγής, το περιεχόμενο της Μόρφωσης και άλλα βασικά ζητήματα, τότε μπορούμε να διαπιστώσουμε χωρίς αμφιβολία ότι η Παιδαγωγική του Πραγματισμού είναι αντιδραστική και δεν ανταποκρίνεται στα συμφέροντα των πλατιών μαζών των εργαζομένων. Διακηρύσσει την προτεραιότητα του βιολογικού στοιχείου στην ανάπτυξη του ανθρώπου, υποβαθμίζει το στόχο της Αγωγής ως διαδικασία της «αυτοδύναμης απελευθέρωσης» των ενστίκτων και των έμφυτων ικανοτήτων, που είναι δεδομένα στο παιδί από τη γέννησή του. Η Πραγματιστική Παιδαγωγική, βασιζόμενη στην κατευθυντήρια έννοια «εμπειρία», αναγορεύει την ατομική εμπειρία του παιδιού σε θεμέλιο της μαθησιακής διαδικασίας. Όπως δήλωσε ο Dewey, τα συστηματικά δομημένα μαθήματα στο σχολείο είναι περιττά². Το περιεχόμενο της Διδασκαλίας πρέπει να προκύπτει από τη δίψα για γνώση και την καθημερινή εμπειρία του παιδιού. Η υπερεκτίμηση της εμπειρίας και των αυθόρμητων ενδιαφερόντων του παιδιού («το παιδί είναι η αφετηρία, το κέντρο και το τέλος του Όλου») οδηγεί στην άρνηση της συνέπειας και της συστηματικής μεθόδου στη Διδασκαλία, στην άρνηση της αναγκαιότητας να μεταδώσουμε στους μαθητές ένα σύστημα γνώσεων.

Μια υπερεκτίμηση της ατομικής εμπειρίας βρίσκεται επίσης στο υπόβαθρο των αντιλήψεων του Dewey και των διαδόχων του σχετικά με την ηθική Αγωγή. Προπαγανδίζουν στην ουσία έναν ηθικό σχετικισμό (ρελατιβισμό), αφού ισχυρίζονται ότι ο άνθρωπος, όσον αφορά στη συμπεριφορά του, δεν πρέπει να καθοδηγείται από οποιεσδήποτε προκαθορισμένες αρχές και κανόνες. Συμπεριφέρεται έτσι, όπως του υπαγορεύουν η κάθε περίπτωση και ο στόχος που έθεσε ο ίδιος. Ηθικό είναι οτιδήποτε βοηθάει στην προσωπική επιτυχία.

Στα χρόνια που ακολούθησαν την εκτόξευση του πρώτου σοβιετικού δορυφόρου, την επίδειξη της ικανότητας του Σοσιαλισμού για επιστημονικές-τεχνικές επιδόσεις, τέτοιες παιδαγωγικές αρχές περιέπεσαν σε ανυποληψία. Ο Πραγματισμός θεωρήθηκε υπεύθυνος για την εχθρική ατμόσφαιρα των σχολείων ενάντια στη διανοήση, για την κυριαρχία ενός στενού ωφελιμισμού, για την παραμόρφωση του ηθικού προφίλ της νεολαίας. Η κριτική αυτή πάντως δεν άλλαξε καθόλου την κυρίαρχη θέση του Πραγματισμού στην αστική Παιδαγωγική. Αυτός προσαρμόστηκε στη νέα κατάσταση και ενσωμάτωσε μοντέρνες ιδέες από άλλες φιλοσοφικές και κοινωνιολογικές σχολές. Όπως και πριν, ασκεί ιδιαίτερα ως Νεοπραγματισμός (T. Brameld, A. Maslow, E. Kell κ.α.) ισχυρή επίδραση στην αστική Παιδαγωγική. Και σήμερα συμβάλλει η Παιδαγωγική του Πραγματισμού στο κατέβασμα του μορφωτικού επιπέδου στα Σχολεία εκείνα, τα οποία καθορίζονται για τα παιδιά των εργαζομένων μαζών.

Υπαρξισμός

Στη μεταπολεμική περίοδο εξαπλώθηκε πλατιά ο Υπαρξισμός κυρίως με τις εργασίες των M. Heidegger, K. Jaspers, J.P. Sartre, A. Camus και άλλων. Η βασική έννοια, με την οποία λειτουργεί ο Υπαρξισμός, είναι η «Υπαρξη». Η Υπαρξη κατανοείται ως ατομικό Είναι του ανθρώπου, ως ύπαρξη του μεμονωμένου ατόμου, βυθισμένη στο δικό του «εγώ». Ο αντικειμενικός κόσμος υπάρχει για τους Υπαρξιστές μόνο ως «Είναι» του υποκειμένου. Αρνούνται την ύπαρξη αντικειμενικής γνώσης και της αντικειμενικής αλήθειας. Οι Υπαρξιστές δε βρίσκονται μακριά από τον σολιψισμό, όταν ισχυρίζονται ότι ο εξωτερικός κόσμος είναι μόνο έτσι, όπως τον αντιλαμβάνεται το «εσωτερικό Εγώ» κάθε ατόμου. Ο Υπαρξισμός είναι μια τυπική κατεύθυνση του υποκειμενικού Ιδεαλισμού.

Οι Υπαρξιστές γράφουν πολλά για την παραμόρφωση της προσωπικότητας στον καπιταλιστικό κόσμο, για την αποξένωσή της, για την απώλεια της ιδιαιτερότητάς της και της ολότητάς της. Παρόλο που σωστά αναγνωρίζουν τέτοια φαινόμενα, φτάνουν σε λαθεμένο συμπέρασμα, το οποίο προκύπτει από την υποκειμενική-ιδεαλιστική αντίληψή τους για τον άνθρωπο: το άτομο πρέπει να δημιουργήσει τον εαυτό τουⁱⁱⁱ καθοδηγούμενο από παρορμήσεις, που προέρχονται από το «μοναδικό Εγώ» του³.

Με αυτά απολυτοποιούν οι Υπαρξιστές τη σημασία της «Αυτοαγωγής»^{iv}, η οποία αναμφίβολα είναι σημαντικός παράγοντας στην Αγωγή του ανθρώπου. Αντίθετα αρνούνται το ρόλο του περιβάλλοντος και της Αγωγής.

Οι Υπαρξιστές αναγνωρίζουν ως καθήκον του Σχολείου το να διδάξει στους μαθητές «να δημιουργήσουν τον εαυτό τους ως προσωπικότητες... να τους διδάξουν έτσι, ώστε να είναι σε θέση να αυτοπραγματώνονται»⁴. Απορρίπτουν το αντικειμενικό περιεχόμενο των γνώσεων και εμφανίζονται ενάντιοι στα Προγράμματα Σπουδών και στα σχολικά βιβλία. Εδώ προχωρούν ακόμη πιο μακριά από τους Πραγματιστές. Κατ' αυτούς η αποστολή του δασκάλου δεν είναι το να διδάξει τα παιδιά. Οι γνώσεις είναι υποκειμενικές και η αξία τους καθορίζεται αποκλειστικά από τη σημασία τους για μια συγκεκριμένη προσωπικότητα. Ο δάσκαλος επομένως πρέπει να δώσει στο μαθητή πλήρη ελευθερία και πολλές ευκαιρίες για να χειριστεί αντικείμενα και φαινόμενα. Μ' αυτό τον τρόπο, όπως λένε οι Υπαρξιστές, ο μαθητής θ' αναπτύξει τη δική του Λογική και θα ορίσει το νόημα (των πραγμάτων και φαινομένων) έτσι, όπως ο ίδιος το θεωρεί αναγκαίο⁵. Τον αποφασιστικό ρόλο στην υποκειμενική γνώση του κόσμου, όπως ισχυρίζονται οι Υπαρξιστές, δεν τον παίζει τόσο πολύ ο Νους, όσο πολύ περισσότερο το Ασυνείδητο, το ανορθολογικό: «η γνώση έχει να κάνει με τον κόσμο των αισθήσεων, της διαίσθησης, με τον κόσμο των ονείρων και της παράλογης πίστης»⁶.

Ελκυστικά συνθήματα του Υπαρξισμού – φροντίδα για την προσωπικότητα, για τη διατήρηση της μοναδικότητάς της απέναντι στις καταστροφικές δυνάμεις του κονφορμισμού – χαρίζουν στους Υπαρξιστές δημοτικότητα μεταξύ των Παιδαγωγών. Θέσεις του Υπαρξισμού έχουν δανειστεί λιγότερο ή περισσότερο και άλλες φιλοσοφικές-παιδαγωγικές κατευθύνσεις, ιδιαίτερα εκπρόσωποι του Νεοπραγματισμού. Ο Υπαρξισμός ενίσχυσε τις αντιλήψεις του ακραίου ατομικισμού της Διδασκαλίας στην αστική Παιδαγωγική. Έδωσε ώθηση σε διδακτικές καινοτομίες όπως της «ανοιχτής Διδασκαλίας», της «άτυπης Μόρφωσης», του «εναλλακτικού Σχολείου» κ.ά. Η στροφή της αστικής ιδεολογίας προς το Συντηρητισμό στη δεκαετία του

iii Σημ. μεταφρ.: διαδικασία γνωστή ως «αυτοπραγμάτωση»

iv Σημ. μεταφρ.: πρόκειται για τον όρο *Selbsterziehung*, Αγωγή που ασκεί ο άνθρωπος στον εαυτό του.

‘80 ελάττωσε κάπως τη δημοτικότητα του Υπαρξισμού. Μεμονωμένες ιδέες του όμως συνεχίζουν να επηρεάζουν την αστική Παιδαγωγική.

Νεοθωμισμός

Ο **Θωμισμός** είναι η διδασκαλία του φιλοσόφου των Θρησκειών του Μεσαίωνα Θωμά του Ακουίνο (1225-1274), ο οποίος αποδέχτηκε τη Λογική για την απόδειξη θρησκευτικών Δογμάτων, για να εντατικοποιήσει την επιρροή της Εκκλησίας στους ανθρώπους. Ο Θωμάς του Ακουίνο ήθελε να συμφιλιώσει τη Θρησκεία και την Επιστήμη μεταξύ τους, ενώ στην τελευταία απέδιδε βοηθητικό ρόλο. Η Επιστήμη πρέπει να προσφέρει στην «*ύψιστη σφαίρα της Γνώσης*», στη Θρησκεία, βοηθητική εργασία. Ο Θωμισμός του σήμερα, ο **Νεοθωμισμός**, συνεχίζει τη γραμμή της μεσαιωνικής φιλοσοφίας μέσα στις σύγχρονες συνθήκες, καθώς η Επιστήμη και οι επιστημονικές γνώσεις έχουν μπει στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Το ν’ αντιπαλέψεις σήμερα την Επιστήμη θα σήμαινε απώλεια κύρους. Γι’ αυτό το λόγο οι φιλόσοφοι των Θρησκειών αναγνωρίζουν την Επιστήμη. Αλλά γι’ αυτούς ο κόσμος είναι διαιρεμένος στον υλικό και στον πνευματικό. Ο υλικός κόσμος είναι, σύμφωνα με την αντίληψή τους, «*κατώτερου επιπέδου*». Είναι «*νεκρός*». «*Δεν έχει στόχο και ουσία*». Η εξέτασή του είναι αντικείμενο της Επιστήμης. Αυτή συλλέγει πολλά εμπειρικά δεδομένα, αλλά δεν είναι εν τέλει σε θέση να γνωρίσει την ουσία του κόσμου, γιατί αυτή είναι ορισμένη από τον Θεό. Η τελευταία αλήθεια, όπως ισχυρίζονται οι Νεοθωμιστές, γίνεται αντιληπτή μόνο από την «*Υπερλογική*», μέσω της προσέγγισης του Θεού και της κατανόησης της Αποκάλυψης, που μας φανέρωσε αυτός. Έτσι πίσω από το πέπλο της αναγνώρισης της Επιστήμης και του υλικού κόσμου, οι Νεοθωμιστές προπαγανδίζουν **θρησκευτικά Δόγματα για το Θεό, για την Υπερλογική, για την Αποκάλυψη σαν την ύψιστη κατάσταση του ανθρώπινου πνεύματος**.

Οι Νεοθωμιστές απαιτούν να έχουν ηγετικό ρόλο στην Αγωγή της νέας γενιάς. Στις εργασίες τους (J. Maritain, W. Cunningham, M. Adler, M. Cassoti κ.ά.) ασκούν έντονη κριτική στην κατάπτωση των ηθικών αξιών του καπιταλιστικού κόσμου. Παραπέμπουν στην αύξηση της εγκληματικότητας, της θηριωδίας, της εξάρτησης από τα ναρκωτικά, που οδηγούν στην καταστροφή της κοινωνίας. Ποιο δρόμο προτείνουν οι Νεοθωμιστές για τη βελτίωση της Αγωγής;

Ο άνθρωπος, όπως ισχυρίζεται ο Maritain, έχει διπλή φύση. Σ’ αυτόν συναντώνται δυο κόσμοι – ο σωματικός και ο πνευματικός κόσμος. Ο τελευταίος είναι πλουσιότερος, ευγενέστερος και πολυτιμότερος. Αυτός είναι ο κόσμος του Θεού, δημιουργημένος για την αιώνια ζωή⁷. Ο Maritain και άλλοι Νεοθωμιστές ενοχοποιούν το Σχολείο: είναι οργανωμένο υπέρμετρα ορθολογικά και ξεχνάει το «*Προσυνειδητό*», στο οποίο κατά κάποιο τρόπο βρίσκεται η πηγή της αγάπης, της ευτυχίας, της ελευθερίας και του νοήματος της ζωής. Για το λόγο αυτό, κατά τη γνώμη των Νεοθωμιστών, πρέπει το συνολικό σύστημα της Μόρφωσης και της Αγωγής να οργανωθεί στην κατεύθυνση της ανάπτυξης της «*προσυνειδητής επιδίωξης*» μετά την προσέγγιση του Θεού.

Ο Ιμπεριαλισμός, όπως διδάσκει ο Λένιν, από φόβο μπροστά στο προλεταριάτο που αναπτύσσεται και κερδίζει δύναμη, υποστηρίζει κάθε οπισθοδρομικό, καθετί που νεκρώνεται, κάθε μεσαιωνικό⁸. Η μεγάλη εξάπλωση του Νεοθωμισμού στην εποχή

μας είναι μια σαφής έκφραση αυτής της διαπίστωσης. Κάτω από το κάλυμμα της αναγνώρισης της Επιστήμης και μιας εκμοντερνισμένης ορολογίας, των εκκλήσεων για την Αγωγή της προσωπικότητας προς έναν «*ελεύθερο κόσμο του πνεύματος*», οι Νεοθωμιστές προπαγανδίζουν στον τομέα της Παιδαγωγικής κάθε οπισθοδρομικό, μεσαιωνικό, καθετί που παρεμποδίζει την πρόοδο της ανθρωπότητας.

Νεοθετικισμός

Οι μεγάλες ανακαλύψεις στον τομέα της Χημείας και της Φυσικής στο κατώφλι του 19^{ου} προς τον 20^ο αιώνα γέννησαν τον **Θετικισμό** στην αστική Φιλοσοφία. Για τους εκπροσώπους του, συχνά σημαντικούς επιστήμονες των Επιστημών της Φύσης, οι οποίοι προσπάθησαν να επεξεργαστούν φιλοσοφικά τις επιστημονικές τους γνώσεις, είναι χαρακτηριστική η **απολυτοποίηση των Φυσικών Επιστημών και των Μεθόδων, που εφαρμόζονται σ’ αυτές**. Για τους Θετικιστές είναι σωστό και δοκιμασμένο μόνο ό,τι μπορεί ν’ αποδειχτεί με τη βοήθεια ποσοτικών μεθόδων. Προβλήματα που αφορούν στην ταξική πάλη, στις κοινωνικές αντιφάσεις, στην ανάπτυξη της κοινωνίας, χαρακτηρίζονται «*ψευδοεπιστημονικά*». Η επίλυση όμως κοινωνικών προβλημάτων είναι αδιανόητη χωρίς μια καθαρή τοποθέτηση του ερευνητή, ο οποίος δίπλα στις ποσοτικές μεθόδους πρέπει να επιχειρήσει επίσης μια ολοκληρωμένη ποιοτική ανάλυση και να στηριχθεί σε μια επιστημονική θεωρία της κοινωνικής εξέλιξης. Οι Θετικιστές αναγνωρίζουν ως Επιστήμη μόνο τα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες και κατατάσσουν τις Κοινωνικές Επιστήμες στη «*Μυθολογία*», στις «*προκατειλημμένες και ανορθολογικές αντιλήψεις των ανθρώπων*».

Η επιστημονική-τεχνική επανάσταση έδωσε νέα ώθηση στην αναγέννηση θετικιστικών ιδεών. Ο Θετικισμός στην ουσία του παρέμεινε ο παλιός, αλλά ενσωμάτωσε μερικές μοντέρνες έννοιες και όρους και κατάχτησε μια επιφανή θέση στην αστική Φιλοσοφία ως **Νεοθετικισμός**.

Η βαθιά κρίση της αστικής Παιδαγωγικής, η ανικανότητά της στο να δώσει θετικές λύσεις για τα πολύπλοκα κοινωνικά προβλήματα, μπροστά στα οποία στέκεται το Σχολείο στον καπιταλιστικό κόσμο, έσπρωξε θεωρητικούς αστούς Παιδαγωγούς προς νεοθετικιστικές θέσεις. Εντόπισαν την αδυναμία της Παιδαγωγικής στο ότι κυριαρχείται από «*άχρηστες ιδέες και αφαιρέσεις*», όχι όμως από υπαρκτά δεδομένα. Ένας ξεκάθαρος εκπρόσωπος του Νεοθετικισμού είναι ο J.B. Conant. Αυτός ο σημαντικός ατομικός επιστήμονας και πολιτικός των ΗΠΑ ήταν ένας «*άνθρωπος-κλειδί*» στη μεταρρύθμιση των αμερικανικών σχολείων στις δυο τελευταίες δεκαετίες. Τα βιβλία του «*Το αμερικανικό μέσο σχολείο σήμερα*», «*Η εκπαίδευση των αμερικανών δασκάλων*» και άλλα άσκησαν μεγάλη επίδραση στην Παιδαγωγική των ΗΠΑ⁹. Όλα τα προγράμματα που στοχεύουν στη βελτίωση του Σχολικού συστήματος, όπως διατυπώνει ο Conant το «*πιστεύω*» του, «*δεν επιτρέπεται να εκπορεύονται από μια αφηρημένη παιδαγωγική θεωρία, αλλά από μια προσεκτική ανάλυση της κατάστασης των πραγμάτων στις ΗΠΑ*¹⁰». Τα βιβλία του Conant είναι πράγματι γεμάτα με πίνακες, στατιστικά δεδομένα και μαθηματικούς υπολογισμούς. Τη θέση, (δήθεν) «*να στέκεσαι πάνω από τις ιδεολογίες*», ο Conant την εγκαταλείπει πάντως αμέσως, όταν αρχίζει να επεξεργάζεται το υλικό, που έχει συλλέξει. Τα συμπεράσματά του και οι συμβουλές του είναι γεμάτες από το πνεύμα των ελιτίστικων αστικών αντιλήψεων και της υπεράσπισης των κυρίαρχων ταξικών συμφερόντων.

Μεγάλοι Φυσικοί, Χημικοί, Μαθηματικοί, περισσότερο ή λιγότερο οπαδοί των νεοθετικιστικών ιδεών, έχουν ασκήσει διαρκή επιρροή στην επανεπεξεργασία του περιεχομένου της Μόρφωσης στις Φυσικές Επιστήμες και στα Μαθηματικά στις δεκαετίες του '60 και '70. Κατά την εκπόνηση νέων Προγραμμάτων Σπουδών στη Φυσική, στα Μαθηματικά, στη Βιολογία και στη Χημεία έχουν ξεκινήσει από την αντιπαράθεση του περιεχομένου και της μεθόδου της Γνώσης, δίνοντας προτεραιότητα στη δεύτερη. Κύρια αποστολή του Σχολείου, όπως διαπιστώνουν οι συγγραφείς των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, δεν είναι η μετάδοση γνώσεων στους μαθητές, αλλά ο εξοπλισμός τους με τις μεθόδους για την απόκτηση της γνώσης¹¹. Έτσι αυτά (τα Προγράμματα Σπουδών) είναι ένα τυχαίο συνονθύλευμα ασκήσεων, όπου οι μαθητές πρέπει να συλλέγουν εμπειρίες, να πειραματίζονται και ν' «ανακαλύπτουν». Η νεοθετικιστική προσέγγιση στην εκπόνηση των Προγραμμάτων Σπουδών αντιστοιχεί στις απαιτήσεις των μεγάλων Μονοπωλίων, που χρειάζονται επιστημονικούς συνεργάτες και υψηλά καταρτισμένα στελέχη. Ταυτόχρονα συνέβαλαν αρκετά στην υποβάθμιση της Γενικής Μόρφωσης για τις πλατιές μάζες των Νέων.

Αστική Κοινωνιολογία και Παιδαγωγική

Κατά την επεξεργασία θεμελιακών προβλημάτων της Μόρφωσης και της Αγωγής η αστική Παιδαγωγική δε στηρίζεται μόνο στη Φιλοσοφία αλλά και σε **αντιλήψεις της αστικής Κοινωνιολογίας**. Η επίδραση της Κοινωνιολογίας στην Παιδαγωγική μεγαλώνει όλο και περισσότερο. Η αστική Κοινωνιολογία παρουσιάζεται ως «*κοινωνική Επιστήμη, που συμπεριλαμβάνει τα πάντα*», η οποία αποκαλύπτει το μηχανισμό λειτουργίας της κοινωνίας και της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Στην αστική Κοινωνιολογία του 19^{ου} αιώνα κυριάρχησαν **φυσιοκρατικές (νατουραλιστικές) σχολές**, οι οποίες μετέφεραν μηχανιστικά στην ανθρώπινη κοινωνία μερικές θέσεις της διδασκαλίας του Δαρβίνου για τον αγώνα ύπαρξης και για τη φυσική επιλογή. Θεωρίες για την κυριαρχία και την υποταγή, για δυνατές προσωπικότητες, για την «ελίτ» και για «*μάζες που είναι λιγότερο κατάλληλες για επιβίωση*», για τη «*φυσική ανισότητα*» των ανθρώπων, ανήκουν στο μεθοδολογικό οπλοστάσιο της μοντέρνας αστικής ιδεολογίας.

Στην αρχή του 20^{ου} αιώνα την ηγετική θέση στην αστική Κοινωνιολογία καταλαμβάνουν **εμπειρικές σχολές**. Οι κοινωνιολόγοι που εργάζονται πειραματικά, με τη βοήθεια στατιστικών και μαθηματικών μεθόδων συγκεντρώνουν ένα υπερμέγεθος υλικό από δεδομένα, το οποίο αναμφίβολα έχει ενδιαφέρον για τη διερεύνηση της καπιταλιστικής κοινωνίας. Σ' αυτή την περίοδο **αναπτύσσονται τέτοιοι κλάδοι της Κοινωνιολογίας, όπως για παράδειγμα η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης**, που μελετά το Σχολείο ως θεσμό της Κοινωνίας και εξετάζει τέτοιες σχέσεις, όπως Σχολείο και μεγάλες επιχειρήσεις, Σχολείο και εθνικές μειονότητες, Σχολείο και αστικοποίηση κλπ.. Ως συνέπεια του στενού πρακτικιστικού χαρακτήρα τους, τέτοιες εμπειρικές έρευνες απομακρύνουν από τη γνώση του μηχανισμού της κοινωνικής εξέλιξης και από τις αιτίες των «*κοινωνικών ανωμαλιών*».

Τεχνοκρατισμός

Στις συνθήκες της έντονης ιδεολογικής αντιπαράθεσης, έγιναν αναγκαίες οι θεωρίες για τη σταθεροποίηση του Καπιταλισμού, οι οποίες έπρεπε να συγκρατήσουν την εξάπλωση των κομμουνιστικών ιδεών στον κόσμο. Μια από αυτές της θεωρίες, ο **Τεχνοκρατισμός**, κυρίευσε την αστική Κοινωνιολογία στη δεκαετία του '60. Ο τεχνοκρατι-

σμός είναι προϊόν της επιστημονικής-τεχνικής επανάστασης, με την οποία ο Καπιταλισμός συνέδεσε μεγάλες ελπίδες. Η αστική Κοινωνιολογία καλλιέργησε ένα αισιόδοξο κλίμα σε σχέση με τη θεραπεία όλων των κοινωνικών ελαττωμάτων και της δυστυχίας. Οι εκπρόσωποι του Τεχνοκρατισμού (W. Rostow, J. Gulbright, D. Belle, R. Aron κ.α.) ισχυρίστηκαν ότι οι θεωρίες τους ήταν «*εναλλακτικές*» ως προς τη θεωρία του Μαρξ. Η κοινωνία, όπως ισχυρίστηκαν ο Rostow και άλλοι, κινείται προς ολοένα υψηλότερα στάδια ανάπτυξης ανάλογα με το βαθμό αύξησης του βιομηχανικού της δυναμικού¹². Εδώ αγνοείται πλήρως ο χαρακτήρας των παραγωγικών σχέσεων. Η αναγκαιότητα για τον επαναστατικό μετασχηματισμό της κοινωνίας απορρίπτεται. Το τελευταίο στάδιο της εξέλιξης είναι – κατά την αντίληψη των Τεχνοκρατών – η «*μεταβιομηχανική κοινωνία*» ή η «*κοινωνία της μαζικής κατανάλωσης*», πρότυπο της οποίας είναι η καπιταλιστική Αμερική. Στη «*μεταβιομηχανική κοινωνία*», όπως εγγυώνται οι Τεχνοκράτες, το Κεφάλαιο χάνει όλη του την εξουσία. Η εξουσία και η διεύθυνση περνούν στους ανθρώπους, οι οποίοι γνωρίζουν την Επιστήμη και την Τεχνική και είναι σε θέση να κατευθύνουν την παραγωγή. Για τη «*μεταβιομηχανική κοινωνία*» χαρακτηριστική είναι η «*αξιοκρατία*»¹³, δηλαδή η κυριαρχία των ειδικών.

Στη βάση αυτών των αντιλήψεων δημιουργήθηκαν τεχνοκρατικές θεωρίες της Μόρφωσης. Η Μόρφωση είναι (σύμφωνα μ' αυτές τις θεωρίες) το κύριο μέσο για να φθάσει κάποιος σε μια ψηλότερη θέση στην κοινωνία. Οι γνώσεις είναι κεφάλαιο και ο μορφωμένος εργάτης είναι ακριβώς το ίδιο καπιταλιστής, όπως εκείνος που διαθέτει μέσα παραγωγής. Αυτό είναι μια παραλλαγή των αστικών αντιλήψεων για τη Μόρφωση ως σπουδαιότατο μέσο για τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας χωρίς επαναστατικές αλλαγές.

Οι τεχνοκρατικές ιδέες συνέβαλαν στη συγκρότηση της Οικονομίας της Εκπαίδευσης ως ξεχωριστού κλάδου στην αστική Παιδαγωγική. Αναπύχθηκαν αντιλήψεις για τη «*δυνατότητα οικονομικής μελέτης για το Σχολείο*» και για την «*οικονομική αποτελεσματικότητα της Μόρφωσης*». **Σύμφωνα μ' αυτές θα έπρεπε τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να εργάζονται σαν τροποποιημένες επιχειρήσεις σύμφωνα με την αρχή «δαπάνη - ωφέλεια»¹⁴**. Προσπάθησαν να εκπονήσουν ένα σύστημα μέσων, με τη βοήθεια του οποίου θα μπορούσαν να ρυθμιστούν με ακρίβεια η εκπαίδευση του λαού και η παιδαγωγική διαδικασία.

Οι υπερασπιστές του Τεχνοκρατισμού, οι οποίοι ακολουθούν την αντίληψη της «*αριστοκρατίας*», θέλουν να διατηρήσουν τον ελιτίστικο χαρακτήρα της Μόρφωσης για εκείνους, που βρίσκονται στην κορυφή της κοινωνίας. Σε όλα τα προγράμματα για το μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, τα οποία εκπονήθηκαν από Τεχνοκράτες, εξέχουσα θέση καταλαμβάνουν **τα ζητήματα της επιλογής και της εκπαίδευσης μιας πνευματικής ελίτ**. Τα Προγράμματα Σπουδών για την εκπαίδευση αυτής της ελίτ διαφέρουν πάρα πολύ από εκείνα, που προορίζονται για την πλατιά μάζα των παιδιών.

Σε συνδυασμό με την αναπτυσσόμενη επιστημονική-τεχνική επανάσταση τέτοιες αντιλήψεις κέρδισαν μεγάλη δημοτικότητα. Υπηρέτησαν ως θεωρητική βάση την πολιτική του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι τεχνοκρατικές ιδέες έχουν ασκήσει ισχυρή επιρροή στην αστική Παιδαγωγική. Σε αντίθεση με όλες τις αισιόδοξες προγνώσεις, η οικονομική κρίση, η οποία έθιξε στα μέσα της δεκαετίας του '70 όλες τις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες, έδειξε πάντως εκ νέου ότι ο Καπιταλισμός είναι ένα πεπαιλωμένο σύστημα. Αυτό

¹¹ Σημ. μεταφρ.: Στο κείμενο «*Meritokratie*», αξιοκρατία ή κυριαρχία των «*αρίστων*» με την αστική, όχι τη φεουδαρχική έννοια.

¹² Σημ. μεταφρ.: «*με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια*» σε σύγχρονη γλώσσα.

κλόνησε τις θέσεις του Τεχνοκρατισμού στην αστική Κοινωνιολογία.

Αντιτεχνοκρατισμός

Στο προσκήνιο εμφανίστηκαν ξανά ισχυρότερες **αντιτεχνοκρατικές κατευθύνσεις**. Η επιστημονική-τεχνική επανάσταση επιδείνωσε όλα τα ελαττώματα και τις άσχημες συνθήκες, που ενυπάρχουν στο Καπιταλισμό, και έχει προσθέσει και άλλα. Η βαθιά οικονομική παρακμή στη δεκαετία του '70 συνοδεύτηκε από φαινόμενα όπως η κρίση των πρώτων υλών και της Ενέργειας, ο πληθωρισμός, η κάθοδος του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, η καταστροφική ρύπανση του περιβάλλοντος. Οι Ιμπεριαλιστές αξιοποιούν τα επιτεύγματα της Επιστήμης και της Τεχνικής στην παραγωγή όπλων μεγάλης καταστροφικής δύναμης. Οξύνουν τον ανταγωνισμό των εξοπλισμών και φέρνουν το συνολικό ανθρώπινο πολιτισμό στα όρια του αφανισμού.

Η κρίση θίγει τη συνολική πνευματική δομή της αστικής κοινωνίας. Στην κατάσταση της παρακμής των ηθικών αρχών αυξάνει η εγκληματικότητα, η αγριότητα και η εξάρτηση από τα ναρκωτικά. Τα ΜΜΕ αξιοποιούν τις τελευταίες γνώσεις της Επιστήμης και της Τεχνικής για να χειραγωγήσουν τη συνείδηση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Οι λαϊκές μάζες πρέπει να μεταβληθούν σε μια απρόσωπη μάζα. Η αίσθηση της αποξένωσης, της απώλειας του «Εγώ» γίνεται επομένως ακόμη πιο έντονα αισθητή από τους ανθρώπους. Στην προσπάθεια να βρεθεί μια εξήγηση γι' αυτά τα φαινόμενα, ένα τμήμα της αστικής διάνοησης αποδίδει όλα τα δεινά στην επιστημονική-τεχνική πρόοδο. Τα μεγάλα επιτεύγματα, τα οποία με μια δίκαιη οργάνωση της κοινωνίας πρέπει να χρησιμοποιούνται προς όφελος του ανθρώπου, οι δυνατότητες για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας για την ολόπλευρη ανάπτυξη των ανθρώπων απορρίπτονται.

Το κίνημα του Αντιτεχνοκρατισμού είναι ιδιαίτερα πολύχρωμο και συνενώνει ανθρώπους διαφορετικών πολιτικών κατευθύνσεων. Αντιτεχνοκρατικές ιδέες αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα από τη *Λέσχη της Ρώμης*, που έχουμε ήδη αναφέρει. Σε μεγάλο αριθμό ερευνών (για παράδειγμα στην Οικολογία), τις οποίες χρηματοδότησε η *Λέσχη της Ρώμης*, συλλέχτηκε πλούσιο υλικό από δεδομένα, το οποίο σχηματίζει μια σκοτεινή εικόνα του μοντέρνου καπιταλισμού. Οι προτάσεις όμως, που εκπόνησαν οι εκπρόσωποι της *Λέσχης της Ρώμης* (κυρίως επιστήμονες κι επιχειρηματίες), δεν υπερβαίνουν τα όρια της αστικής κοινωνίας και των αστικο-φιλελεύθερων ιδεών. Τα προβλήματα θεωρούνται ως «παγκόσμια», η διαίρεση του κόσμου σε δυο κοινωνικά συστήματα αγνοείται και οι θεμελιακές διαφορές στην προσέγγιση των προβλημάτων της επιστημονικής-τεχνικής πρόοδου στο σοσιαλιστικό και στον καπιταλιστικό κόσμο δεν γίνονται αποδεκτές.

Τα μέλη της *Λέσχης της Ρώμης* βλέπουν μοναδικό δρόμο για την επίλυση των πολύπλοκων προβλημάτων του παρόντος τον αναπροσανατολισμό των αξιών της ανθρώπινης κοινωνίας. Σε πολλές εργασίες εκφράζονται ιδέες μιας «μηδενικής ανάπτυξης», που σημαίνει σταμάτημα της ανάπτυξης της Τεχνικής και της Παραγωγής. Η ανθρωπότητα πρέπει, εάν θέλει να σωθεί, ν' απομακρυνθεί από τον προσανατολισμό προς την κατανάλωση και να συγκεντρώσει τις δυνάμεις της σε ηθικές αξίες. Γι' αυτή την «ομολογία πίστωσης» της *Λέσχης της Ρώμης* χαρακτηριστικές είναι πολλές εργασίες του προέδρου της Α. Ρεσσει, μεταξύ των οποίων μια με τον τίτλο «Ανθρώπινα Ποιοτικά Χαρακτηριστικά». «Η ανθρωπότητα», γράφει, «δεν μπορεί να σωθεί, πριν αλλάξει ο ίδιος ο Λαός τις ιδιότητές του, τα ήθη του και τη συμπεριφορά του προς το καλύτερο». Από όλες τις επαναστάσεις είναι η ανθρώπινη επανάσταση εκείνη, που δεν μπορεί ν' αναβληθεί άλλο¹³. Αυτό μπορεί να θεωρείται ως ένα τυπικό παράδειγμα της αστικής αντίληψης για τη «βελτίωση»

του καπιταλισμού χωρίς κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.

Οι αντιτεχνοκρατικές πνευματικές κατασκευές στην αστική Παιδαγωγική υποστηρίχτηκαν σε μεγάλο βαθμό με τις εργασίες της «*Σχολής της Φραγκφούρτης*», των φιλοσόφων και κοινωνιολόγων Χ. Μαρκούζε, Ε. Φρομ, C. W. Mills κ.α. Ασκούν κριτική – και σε μια σειρά μάλιστα περιπτώσεων, αρκετά σκληρή – στα ελαττώματα της καπιταλιστικής κοινωνίας, τα οποία καταστρέφουν την ουμανιστική φύση του ανθρώπου. Μερικοί εκπρόσωποι αυτής της Σχολής αυτοχαρακτηρίζονται οπαδοί του Μαρξισμού. Χρησιμοποιούν μάλιστα μερικούς *μαρξιστικούς όρους*, όπως «τάξεις», «ταξικός αγώνας» και «προλεταριάτο». Πάντως, αναφέρονται μόνο στα πρώιμα έργα του Μαρξ, τα οποία κατά την άποψή τους περιέχουν ιδέες σχετικά με τον άνθρωπο που δεν αναπτύχθηκαν περαιτέρω στα επόμενα χρόνια, γιατί ο Μαρξ μετάφερε τάχα το κέντρο βάρους στα οικονομικά προβλήματα. Αυτή την **αντιπαράθεση του «πρώιμου» με τον «ύστερο» Μαρξ** τη χρειάζονται οι αστοί ιδεολόγοι για ν' αμφισβητήσουν τη διδασκαλία του για τον επαναστατικό μετασχηματισμό της κοινωνίας ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Οι ριζοσπάστες αστοί δεν προχωρούν στην κριτική τους για τον καπιταλισμό τόσο πολύ, ώστε να επιτεθούν στα θεμέλιά του. Θέλουν να κάνουν τον καπιταλισμό πιο ανθρώπινο, να βελτιώσουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, ν' αναπτύξουν την αμοιβαία κατανόηση και την κοινότητα των συναισθημάτων μεταξύ τους^{vii}.

Ο **Αντιτεχνοκρατισμός** της αστικής κοινωνιολογίας προκάλεσε στην Παιδαγωγική τη δημιουργία μιας κοινωνικοκριτικής και μιας «ουμανιστικής» κατεύθυνσης. Η πρώτη κατεύθυνση εκπροσωπείται από τον Ι. Ίλιτς, τον Κ. Mollenhauer κ.ά. Κάτω από ηχηρούς τίτλους, όπως «*Σχολεία εναντίον των παιδιών*» και «*Ο θάνατος στην πρώιμη παιδική ηλικία*» κ.ά. διαδίδουν στις εργασίες τους συγκεκριμένο υλικό, το οποίο περιγράφει το πώς λειτουργεί η επιλογή των παιδιών στο Σχολείο, το πώς υφίστανται διακρίσεις οι φτωχοί και τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων, το πώς παραμορφώνονται και απονεκρώνονται οι παιδικές αισθήσεις και οι ψυχές.¹⁴

Αλλά δεν βλέπουν τις κοινωνικές ρίζες αυτών των ελαττωμάτων του αστικού Σχολείου. Γι' αυτό το λόγο συστήνουν ως διέξοδο την κατάργηση του Σχολείου με όλα του τα Προγράμματα Σπουδών, τους κανονισμούς και τις απαιτήσεις και την αυτόνομη δημιουργία ενός ελεύθερου συστήματος Διδασκαλίας στη Ζωή.

Η «ουμανιστική» κατεύθυνση αφετέρου δε στρέφεται εναντίον του Σχολείου. Οι εκπρόσωποί της (Αντόρνο, Fantini, Anderson) απαιτούν την αλλαγή της δραστηριότητάς του. Θεμελιώνουν τις ιδέες της **αντιαυταρχικής Αγωγής**, αποτέλεσμα της οποίας υποτίθεται πως είναι ο χειραφετημένος άνθρωπος, χωρίς δεσμά από επιβεβλημένες αυθεντίες, ιδανικά και απαιτήσεις. Στη συμπεριφορά του καθοδηγείται μόνο από αυτό που τού επιτάσσει η δική του συνείδηση.

Η διαμόρφωση μεμονωμένων προσωπικοτήτων και η τελειοποίηση των σχέσεών τους με άλλες, αυτό είναι ο δρόμος της «ανθρώπινης επανάστασης», στην οποία συνίσταται η κύρια ιδέα του Αντιτεχνοκρατισμού.

Συντηρητισμός

Στο κατώφλι της δεκαετίας του '80 οξύνθηκαν οι εσωτερικές αντιφάσεις στις χώρες του κεφαλαίου καθώς και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους. Η επιθετικότητα της πολιτικής του Ιμπεριαλισμού¹⁵ αυξήθηκε γι'

vii Σημ. μεταφρ.: εννοεί το να συμπάσχει ο ένας με τον άλλο.

αυτό το λόγο σε πολύ μεγάλο βαθμό. Σ' αυτές τις συνθήκες εμφανίζεται ένας θεωρητικός αναπροσανατολισμός της αστικής κοινωνιολογίας. Μεγαλώνει η απογοήτευση για τις φιλελεύθερες-ρεφορμιστικές ιδέες και στη μόδα ξανάρχονται **συντηρητικοί προσανατολισμοί**. Στις εργασίες πολλών συγγραφέων (D. Bell, I. Kristol) αξιολογείται σαν ιδιαίτερα αρνητικό το κίνημα των λαϊκών μαζών, μεταξύ αυτών το κίνημα των εθνικών μειονοτήτων και της νεολαίας για δημοκρατικά δικαιώματα. Ασκείται κριτική σε βάρος των ασήμαντων κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, με τη βοήθεια των οποίων προσπάθησε ο καπιταλισμός να σπάσει την αιχμή της ταξικής πάλης. Μια συνέπεια του «*δημοκρατικού ζήλου*», όπως χαρακτηρίζει αυτή την περίοδο στις ΗΠΑ ένας εκπρόσωπος του Νεοσυντηρητισμού, ο S. Huntington, είναι η κρίση της Εξουσίας και η αυξανόμενη αδυναμία διεύθυνσης της κοινωνίας, η απομάκρυνση από τις παραδοσιακές κοινωνικές και ηθικές αυθεντίες. Για τους Νεοσυντηρητικούς η κοινωνία είναι ένα ευαίσθητο σύστημα, το οποίο δεν επιτρέπεται ν' αλλάξει. Πολλή δημοκρατία, πλατιά συμμετοχή των λαϊκών μαζών στη διεύθυνση καταστρέφουν την κοινωνία, κατά την άποψη των Bell, Huntington κ.ά.

Οι μάζες είναι ανορθολογικές και παράλογες και χρειάζονται διαρκή δεσμά. Οι ιδέες της Ισότητας εξάλειψαν τα όρια ανάμεσα στην ελίτ και στο πλήθος και κατέστρεψαν τη σταθερότητα της κοινωνίας. Η ανισότητα – έτσι διατυπώνεται το σύνθημα των Νεοσυντηρητικών – είναι το αναγκαίο χαρακτηριστικό της ελευθερίας και της σταθερότητας του κόσμου. Ένας από τους έγκυρους εκπροσώπους τους, ο D. Bell, καλεί στις εργασίες του σε αυστηρή τήρηση των ισχυουσών παραδόσεων, των κοινωνικών, πολιτιστικών και ηθικών χαρακτηριστικών και στερεοτύπων¹⁶. Παρά τη σφοδρή κριτική από τους οπαδούς της ανταυταρχικής Αγωγής, που συνάντησε ο Νεοσυντηρητισμός στην Παιδαγωγική, ενίσχυσε τις τάσεις για διατήρηση ή ανασύσταση του παραδοσιακού Σχολείου με όλα του τα χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένης και της σωματικής ποινής.

Αστική Ψυχολογία και Παιδαγωγική

Η Ψυχολογία και η Παιδαγωγική συνδέονται στενά μεταξύ τους. Το αντικείμενο που ερευνούν είναι η ανθρώπινη προσωπικότητα και η διαδικασία ανάπτυξής της. Η αστική Ψυχολογία παρουσιάζει μια πολύχρωμη εικόνα διαφόρων Σχολών, που εμφανίζονται και γρήγορα εξαφανίζονται, οι οποίες βρίσκονται σε διαπάλη μεταξύ τους. Μόνο μερικές απ' αυτές έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη επιρροή στην παιδαγωγική Θεωρία και Πράξη. Σ' αυτές ανήκουν κατά κύριο λόγο ο Φροϋδισμός και ο Μπιχεβιορισμός (*συμπεριφορισμός*).

Φροϋδισμός

Ο Φροϋδισμός είναι η διδασκαλία του αυστριακού ψυχιάτρου Ζίγκμουντ Φρόυντ (1856-1939), σύμφωνα με την οποία τον καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του ανθρώπου ως προσωπικότητας παίζει το *Ασυνείδητο*, ως ένα πλέγμα από ένστικτα. Εκεί κυριαρχεί το γενετήσιο ένστικτο και καθορίζει τη συνείδηση και τη συμπεριφορά του ανθρώπου. Οι Φροϋδιστές υποστηρίζουν την προτεραιότητα του βιολογικού στοιχείου στην ανάπτυξη του ανθρώπου και υποβαθμίζουν την Αγωγή στο *χειρισμό των ενστίκτων*, συγκεκριμένα, στη μετατροπή των ενστίκτων σε χρήσιμες, συνειδητές πράξεις. Αυτό προσδίδει στην Ψυχανάλυση μεγάλη σημασία. Αυτή η μέθοδος χαίρει υψηλής εκτίμησης στην αστική Παιδαγωγική. Ο ψυχαναλυτής συνομιλεί με το παιδί και ψάχνει ν' αποκαλύψει τις ιδιωτικές πλευρές της ζωής του, τ' αποκρυφα αισθήματα και τάσεις, ιδιαίτερα σεξουαλικού χαρακτήρα. Μ' αυτό τον τρόπο προσπαθεί ν' ανιχνεύσει τις αιτίες για νευρώσεις, εντάσεις, πάθη στη συμπεριφορά του παιδιού. Σύμφωνα με τις εκτι-

μήσεις ειδικών, αυτό επιφέρει μεγάλη επιβάρυνση στον άνθρωπο και οδηγεί σε ψυχικά τραύματα, σε καταναγκαστικές ιδέες, που συχνά συνοδεύουν τον άνθρωπο σε όλη του τη ζωή. Ο Φροϋδισμός θεωρεί την Αγωγή μια διαδικασία χωρίς προοπτική, κατά την οποία ο παιδαγωγός μπορεί απλά και μόνο ν' αμβλύνει τα βιολογικά ένστικτα και να τα στρέψει προς ωφέλιμες κατευθύνσεις.

Μπιχεβιορισμός

Ο Μπιχεβιορισμός έχει συνδεθεί με το όνομα του E. Thorndike. Ο Thorndike, επιφανής ψυχολόγος που εργάστηκε πειραματικά στις ΗΠΑ, είχε ουσιαστική συμμετοχή στην εκπόνηση μιας μεθοδολογίας διερεύνησης της συμπεριφοράς και της μάθησης στα ζώα. Ανάπτυξε ένα μοντέλο μάθησης, το οποίο βασίζεται στη διαμόρφωση σχέσεων και συνδέσεων μεταξύ ερεθισμάτων που προέρχονται από τον έξω κόσμο, και της απαντητικής αντίδρασης του οργανισμού. Αυτό το μοντέλο, που δημιούργησε με πειράματα στα ζώα, το μετέφερε μηχανικά στον άνθρωπο. Ο άνθρωπος, ισχυρίζεται ο Thorndike, γεννιέται μ' ένα καθορισμένο πλέγμα σχέσεων, οι οποίες ορίζουν τις μελλοντικές του «*μονάδες ερέθισμα-αντίδραση*». Επομένως, κατά τον Thorndike, η Μόρφωση και η Αγωγή περιορίζονται στη διαμόρφωση **σχέσεων μεταξύ ερεθισμάτων-αντιδράσεων** στη βάση των εκ γενετής προερχόμενων πλεγμάτων.

Ο Μπιχεβιορισμός με την απαίτησή του για αντικειμενικότητα και ακριβή μέτρηση των αποτελεσμάτων της Μόρφωσης και της Αγωγής προετοίμασε το έδαφος για την πλατιά εφαρμογή των τεστ ευφυίας σε πολλές χώρες του καπιταλισμού. Οι Μπιχεβιοριστές, ξεκινώντας από την κυρίαρχη στην αστική ιδεολογία θέση για ένα εκ γενετής προερχόμενο και αμετάβλητο απόθεμα ικανοτήτων, ανάπτυξαν τεστ, με τη βοήθεια των οποίων θα προσδιορίζονταν «*με επαρκή ακρίβεια*» οι έμφυτες πνευματικές ικανότητες των ανθρώπων. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα αρχίζουν να τεστάρουν τα παιδιά ήδη στο Σχολείο. Στο μεταξύ υπάρχουν περίπου 5.000 κέντρα για παιδαγωγικά τεστ στις διάφορες χώρες του κόσμου.

Τα τεστ εφαρμόζονται για να καθορίζουν Προγράμματα Σπουδών για Σχολεία «*ταλαντούχων*» και για «*μη ταλαντούχων*», για να ρυθμίζουν, πώς και πότε οι μαθητές και οι φοιτητές θα προβιβάζονται σε υψηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες, οι οποίες οδηγούν σε διευθυντικές θέσεις στην καπιταλιστική κοινωνία. Προοδευτικοί αστοί επιστήμονες παραπέμπουν εδώ και πολύ καιρό στον **ταξικό χαρακτήρα** μιας τέτοιας πρακτικής της εφαρμογής των τεστ. Στο βιβλίο «*Η Κυριαρχία των Παιδαγωγικών Υπηρεσιών των Τεστ*» αποδεικνύεται ότι ο συντελεστής του πνευματικού ταλέντου, το **πηλίκο ευφυίας (IQ)**, είναι πάντα υψηλότερο σε παιδιά εύπορων οικογενειών. «*Τα τεστ φέρνουν τα παιδιά των εργαζομένων κατά κανόνα σε μια μειονεκτική θέση, γιατί οι ερωτήσεις τους αντιστοιχούν περισσότερο στην εμπειρία εύπορων ανθρώπων παρά των εργατών*», αυτό είναι το συμπέρασμα επιστημόνων, που ασκούν κριτική στην καπιταλιστική πρακτική των τεστ.¹⁷ Παρά την κριτική και τις διαμαρτυρίες της πλατιάς κοινής γνώμης η πρακτική αυτή ανήκει, όπως και στο παρελθόν, στην αστική Παιδαγωγική και στο αστικό σχολείο. Αποφάσεις για τη σχολική ή επαγγελματική σταδιοδρομία λαμβάνονται μόνο στη βάση των τεστ.

Με όλη τους την ποικιλία οι φιλοσοφικές-κοινωνιολογικές και ψυχολογικές κατευθύνσεις στην αστική Παιδαγωγική καταλήγουν σε μερικές **κατευθυντήριες ιδέες**, οι οποίες προκύπτουν από τον **εκμεταλλευτικό χαρακτήρα της αστικής κοινωνίας και υπηρετούν τη διατήρησή της**. Κυριαρχούν **βιολογιστικές αντιλήψεις για τη φύση του ανθρώπου, ιδέες που αξιώνουν τη «φυσική ανισότητα» των ανθρώπων και έναν ακραίο ατομικισμό, που επιδιώκουν μια βελτίωση του καπιταλι-**

σμού χωρίς ριζικές κοινωνικές αλλαγές καθώς και που εκπροσωπούν έναν κρυφό ή ανοιχτό αντικομμουνισμό. Αυτές οι ιδέες έχουν μπει σε βιβλία και εγχειρίδια όπως «*Βάσεις της Παιδαγωγικής*», «*Παιδαγωγική Φιλοσοφία*», «*Θεωρία της Παιδαγωγικής*». Σύμφωνα μ' αυτές εκπαιδεύονται οι φοιτητές σε Παιδαγωγικές Σχολές, αυτές επηρεάζουν τη θεωρητική-μεθοδολογική συνείδηση των δασκάλων και επίσης διαμορφώνουν εν τέλει το προφίλ του αστικού Σχολείου.

3. Η αστική Παιδαγωγική σχετικά με βασικά προβλήματα της Μόρφωσης^{viii} και της Αγωγής

Σύμφωνα με τις γνώσεις της σύγχρονης Γενετικής όλοι οι κανονικοί άνθρωποι κάτω από ευνοϊκές κοινωνικές συνθήκες είναι ικανοί για πρακτικά απεριόριστη πνευματική ανάπτυξη.

Οι δύσκολες-συνθήκες ζωής όμως και η εκμετάλλευση αιώνων έχουν παραμορφώσει τους ανθρώπους. Ο Σοσιαλισμός για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας καταπάστηκε με το στόχο να δημιουργήσει πραγματικές συνθήκες για την ολόπλευρη ανάπτυξη όλων των ανθρώπων.

Αντιλήψεις για τις δυνατότητες ανάπτυξης της προσωπικότητας

Σε αντίθεση με τη σοσιαλιστική Παιδαγωγική, για την οποία χαρακτηριστική είναι μια αισιόδοξη αντίληψη για τις αναπτυξιακές δυνατότητες του παιδιού, η αστική Παιδαγωγική ξεκινάει από τη βιολογιστική αντίληψη για τη φύση του ανθρώπου. Κάθε άνθρωπος έρχεται μ' ένα ορισμένο «*Εγώ*» στον κόσμο, το οποίο πρέπει να κατανοείται ως ένας συνδυασμός γενετικά προγραμματισμένων ικανοτήτων, ενστίκτων, παρορμήσεων κλπ.. «*Είναι απλό και ολοφάνερο έτσι ότι σ' ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων όντων*», έγραψε ο Dewey στις αρχές αυτού του αιώνα^{ix}, «*δεν κυριαρχεί το πνευματικό ενδιαφέρον. Αυτοί διαθέτουν πρακτικές κλίσεις και προδιαθέσεις*»¹⁸. Στο ίδιο πνεύμα είναι επίσης οι ακόλουθες διατυπώσεις: «*ο καθένας μας έχει μια δική του, εσωτερική φύση, η οποία είναι δοσμένη στην προσωπικότητα εκ γενετής, είναι δική της και συνήθως αντιστέκεται σε αλλαγές*»¹⁹. Η θέση για την **εκ γενετής ανισότητα** των ανθρώπων, για το πρακτικά αμετάβλητο απόθεμα των **από τη φύση δοσμένων πνευματικών ικανοτήτων**, προπαγανδίζεται ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια σε συνδυασμό με συντηρητικό πνεύμα και κατασκευές. Βιβλία και εγχειρίδια για δασκάλους ισχυρίζονται ότι το επίπεδο των πνευματικών ικανοτήτων καθορίζεται κατά 80% από την κληρονομικότητα και κατά 20% από το περιβάλλον.²⁰ Με τη βοήθεια των τεστ εγγυώνται στους δασκάλους ότι μπορούν να εξακριβώσουν το γενετικά προγραμματισμένο επίπεδο των ικανοτήτων και να προβλέψουν με αρκετή ακρίβεια κατά πόσο τα παιδιά είναι σε θέση ν' αφομοιώσουν ακαδημαϊκά μαθήματα. Μια τέτοια «επιστημονικά» στηριγμένη θεωρία της «φυσικής» διανοητικής ανισότητας αξιοποιείται σε νομιμοποίηση για την κατανομή των παιδιών σε **ανισότιμους τύπους Σχολείου**, σε περισσότερο πρακτικά ή περισσότερο πνευματικά προσανατολισμένους κλάδους της Μόρφωσης και της Αγωγής και χρησιμεύει στο να στερεί την πλήρη μόρφωση από τις πλατιές μάζες των νέων. Υπηρετεί την πολιτική των κοινωνικών και

φυλετικών διακρίσεων στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Αντίληψη για το ρόλο του Σχολείου στην κοινωνία

Η Παιδαγωγική ως τμήμα των αστικών Κοινωνικών Επιστημών **εξυπηρετεί τη θεωρητική νομιμοποίηση του καπιταλισμού** και την απόδειξη της «φυσικότητας» και της «βιωσιμότητάς του». Καθώς η κοινωνική ανισότητα, η παραμόρφωση της προσωπικότητας και άλλα ελαττώματα του καπιταλισμού θεωρούνται μόνο «*ελλείψεις της Αγωγής των ανθρώπων*», μπορεί η Αγωγή να γίνει και **το αποφασιστικό μέσο για την τελειοποίηση της κοινωνίας**. Αυτή η αντίληψη έχει μακρά παράδοση. Συναντάται στο Ρουσσώ και σε άλλους διανοητές της πρώιμης εποχής της αστικής τάξης. Τότε είχε μια προοδευτική σημασία στον αγώνα εναντίον της φεουδαρχίας. Τώρα όμως είναι αντικειμενικά αντίθετη στα αιτήματα για ένα θεμελιακό δημοκρατικό μετασχηματισμό του κοινωνικοοικονομικού συστήματος του καπιταλισμού. Στην επίσημη αστική Παιδαγωγική ανατίθεται στο Σχολείο μια λειτουργία διατήρησης. «*Είμαστε βέβαιοι*», έγραψε ο Dewey, ο οποίος έθεσε τα θεμέλια της μοντέρνας αστικής Παιδαγωγικής, «*ότι η Μόρφωση είναι ένα μέσο βελτίωσης της κοινωνίας, ότι δεν εγγυάται μόνο την ανάπτυξη των παιδιών αλλά και της κοινωνίας, της οποίας είναι συστατικό στοιχείο*». Στο ίδιο πνεύμα παρουσιάζουν και άλλοι Πραγματιστές τη λειτουργία του Σχολείου. Απαριθμούν όλες τις δυσκολίες, που πρέπει ν' αντέξει ο καπιταλισμός σήμερα, και τότε ισχυρίζονται ότι «*η Μόρφωση και η Αγωγή είναι η μοναδική δύναμη, που μπορεί να μας βγάλει από το αδιέξοδο*»²¹.

Μια τέτοια αντίληψη για το ρόλο της Μόρφωσης και της Αγωγής και του Σχολείου ως βασικού της κρίκου για τη «βελτίωση» του καπιταλισμού είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της αστικής Παιδαγωγικής. Μόνο εκπρόσωποι της κριτικής κατεύθυνσης κατά την αποκορύφωση της δράσης των εργαζομένων στη δεκαετία του '60 δημιούργησαν μια κάποια παραφωνία σ' αυτή την ενιαία χορωδία. Άσκησαν οξεία κριτική εναντίον του αστικού Σχολείου και απέδειξαν ότι δε βελτιώνει την κοινωνία, αλλά τσιμεντάρει την κοινωνική ανισότητα, ότι βοηθάει τον καπιταλισμό στην εκμετάλλευση των ανθρώπων. Το Σχολείο, ισχυρίζεται ο Jenks στην εργασία του «*Ανισότητα – μια επανεκτίμηση του ρόλου της οικογένειας και του Σχολείου στην Αμερική*»²², δεν μπορεί να βελτιώσει τον καπιταλισμό. Παρόμοια συμπεράσματα εξάγει ο H. Gramm, ο οποίος αυτοχαρακτηρίζεται «*νεομαρξιστής*». Η λύση αναζητείται σε μια κατεύθυνση, που είναι πολύ απομακρυσμένη από το Μαρξισμό. Οι ιδέες του επαναστατικού μετασχηματισμού της κοινωνίας είναι ξένες στους «*Νεομαρξιστές*». **Οι προτάσεις τους οδηγούν προς έναν «εξανθρωπισμό των σχέσεων στην παραγωγή», προς την «αποκέντρωση της Εξουσίας», προς τη «διεύρυνση της Δημοκρατίας» στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος**. Οι εργασίες των εκπροσώπων της κριτικής κατεύθυνσης έκαναν μεν θόρυβο, αλλά δεν άλλαξαν το παραμικρό στο γενικό προσανατολισμό της επίσημης Παιδαγωγικής, ιδιαίτερα στις αντιλήψεις για το Σχολείο ως αποφασιστικό μέσο για τη σταθεροποίηση της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Στόχοι της Μόρφωσης και της Αγωγής

Ο καπιταλισμός δεν ενδιαφέρεται για την αρμονική και ολόπλευρη ανάπτυξη όλων των ανθρώπων. Στη συντριπτική πλειοψηφία εκείνων, που δημιουργούν το Κέρδος για το κυρίαρχο στρώμα, προωθούνται μόνο οι ικανότητες, οι οποίες εξασφαλίζουν την ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικο-οικονομικό και πολιτικό σύστημα του καπιταλισμού. Αυτό καθορίζει την κυρίαρχη θέση των θεωριών, οι οποίες προπαγανδίζουν ως ύψιστο ιδανικό την ικανότητα προσαρμογής των ανθρώπων.

Η «**ικανότητα προσαρμογής**» είναι βασική έννοια της αστικής Παι-

viii Σημ. μεταφρ.: όταν χρησιμοποιείται ο όρος *Bildung* στα πλαίσια της αστικής Παιδαγωγικής, μεταφράζεται ως Μόρφωση και όχι ως Παιδεία. Η τελευταία στις σύγχρονες συνθήκες ανήκει στη σοσιαλιστική Παιδαγωγική.

ix Σημ. μεταφρ.: εννοεί τον εικοστό αιώνα, στον οποίο έχει γραφεί το βιβλίο αυτό.

δαγωγικής, με τη βοήθεια της οποίας θέτονται **οι στόχοι και τα καθήκοντα της Μόρφωσης και της Αγωγής στο μαζικό Σχολείο**. Για ικανότητα προσαρμογής μίλησε ο Πραγματισμός, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, όπου ξεκίνησε για πρώτη φορά ανάμεσα στις καπιταλιστικές χώρες η εισαγωγή της μέσης σχολικής εκπαίδευσης για τη μάζα των Νέων. Ο Πραγματισμός, λατρεύοντας την ατομική επιτυχία, περιόρισε τους στόχους και τα καθήκοντα της Μόρφωσης και της Αγωγής σε λίγες βασικές λειτουργίες, τις οποίες απαιτούν η καπιταλιστική παραγωγή και το αστικό κράτος από τους απλούς εργαζόμενους.

Οι λειτουργίες των περισσότερων ανθρώπων, όπως αναφέρεται στα βασικά ντοκουμέντα των ΗΠΑ «*Οι βασικές αρχές της μέσης σχολικής εκπαίδευσης*» και «*Οι μορφωτικοί στόχοι στην αμερικανική δημοκρατία*», τα οποία άσκησαν διαρκή επιρροή στην Παιδαγωγική άλλων καπιταλιστικών χωρών, παρουσιάζονται με συντομία ως εξής: ο νέος άνθρωπος πρέπει να είναι ένας αποτελεσματικός εργάτης στην παραγωγή. Πρέπει να είναι πολίτης με συνείδηση της ευθύνης του. Πρέπει να είναι λογικός καταναλωτής. Πρέπει να είναι καλός οικογενειάρχης.

Αντίστοιχα μ' αυτές τις λειτουργίες διατυπώνονται επίσης τα συγκεκριμένα καθήκοντα, ακραία ωφελμιστικά στην πλειονότητά τους. Σχηματίζουν στο σύνολό τους το επίσημο «*Πρόγραμμα Αγωγής για την Προσαρμογή στη Ζωή*». Με αξιοσημείωτο τρόπο καταλαμβάνει η απόκτηση γνώσεων μια καλή θέση σ' αυτό το πρόγραμμα: ο μορφωμένος άνθρωπος επιθυμεί να μαθαίνει. Πρέπει να μπορεί να μιλάει με σαφήνεια στη μητρική του γλώσσα. Να μπορεί να διαβάζει καλά στη μητρική του γλώσσα. Να μπορεί να γράφει σωστά. Να λύνει τα προβλήματα με μαθηματικούς υπολογισμούς.

Η διατύπωση της αποστολής του μαζικού σχολείου σε συνδυασμό με τη θεωρία της ικανότητας προσαρμογής, η μείωση του περιεχομένου της Γενικής Παιδείας στο ελάχιστο που απαιτείται, για να είναι κάποιος «αποτελεσματικός εργάτης στην παραγωγή και πολίτης», είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αστικής Παιδαγωγικής.

Στις συνθήκες της επιστημονικο-τεχνικής επανάστασης έχει ανέβει πάντως η ζήτηση υψηλά καταρτισμένων στελεχών από τα Μονοπώλια. Με αυτό **δυνάμωσε επίσης η προσοχή σε ζητήματα ανάπτυξης των δημιουργικών ικανοτήτων και της γνωστικής δραστηριότητας των μαθητών**. «*Αυτό αποτελεί κεντρικό καθήκον*», ισχυρίζεται ο αστικός παιδαγωγικός τύπος, «*στο οποίο πρέπει να επικεντρώσει το Σχολείο*»²³. Αυτοί οι στόχοι ενεργοποιούνται όμως πρακτικά κυρίως για το **ανώτερο^x σχολικό σύστημα και τα ιδιωτικά σχολεία**.

Ήδη στις αρχές της δεκαετίας του '70 ενισχύθηκε ξανά η προπαγάνδη των ιδεών για την Αγωγή της προσαρμογής. Ιδιαίτερα τα μέλη της *Λέσχης της Ρώμης* αναπτύσσουν την αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η σωτηρία της ανθρωπότητας, η οποία προς το παρόν ζει σ' έναν «*άρρωστο πλανήτη*», μπορεί να συνίσταται αποκλειστικά και μόνο στο να μάθει πώς μπορεί να επιζήσει στις συνθήκες του «*κατακλυσμού*» και της «*παρακμής*». Η «*Αγωγή για την επιβίωση*» γίνεται ένα σημαντικό θέμα, το οποίο κινητοποιεί την αστική Παιδαγωγική της εποχής μας και επηρεάζει τη διατύπωση των καθηκόντων του Σχολείου, ενώ ο όρος «*προσαρμογή*» μετατρέπεται σε «*επιβίωση*».

Σε εργασίες αστών παιδαγωγών αναφέρονται πολλά για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, για τη φροντίδα γι' αυτή, για την ανακάλυψη ικανοτήτων και ταλέντων. Σε ελιτίστικα εκπαιδευτικά ιδρύματα γίνονται επίσης πολλά, για να συγκεντρώσουν την «*πνευματική αφρόκρεμα*» και να τη διαθέσουν για την άνοδο του επιστημονικού, στρατιωτικού και βιομηχανικού δυναμικού του καπιταλισμού. Σε ό,τι όμως

αφορά στην πλατιά μάζα του Λαού, η στόχευση του αστικού Σχολείου περιορίζεται στη διαμόρφωση ικανοτήτων προσαρμογής, για να εντάξει κατόπιν τους ανθρώπους στο καπιταλιστικό σύστημα.

Περιεχόμενο της Γενικής Μόρφωσης

Κατά την επεξεργασία του **περιεχομένου της Γενικής Μόρφωσης** το αστικό Σχολείο ξεκινάει από τις θέσεις της «*φυσικής ανισότητας*». Αυτό καθορίζει τη διπλή κατεύθυνση της απάντησης στο ερώτημα: «*τι πρέπει να διδάσκεται*;». Η αστική Παιδαγωγική έχει ιστορικά αντιπαράθεσει την Τυπική και την Υλική Μόρφωση μεταξύ τους. Η Τυπική Μόρφωση ανάγεται στις «*επτά ελεύθερες Τέχνες*» του Μεσαίωνα. Έχει κυριαρχήσει για πολύ καιρό στα ελιτίστικα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στα οποία διαπαιδαγωγούνται τα ηγετικά στελέχη της αστικής κοινωνίας. Η επιστημονικο-τεχνική επανάσταση κλόνησε τις θέσεις της Τυπικής Μόρφωσης. Όλο και πιο συχνά απαιτούν τη διεύρυνση της εκπαίδευσης στις Φυσικές Επιστήμες, «*ώστε να μπορούν ουσιαστικά περισσότεροι άνθρωποι να σκεφτούν φυσικο-επιστημονικά*»²⁴. Αυτό, όμως, δεν άλλαξε εκ θεμελίων το περιεχόμενο της Μόρφωσης στα **ελιτίστικα εκπαιδευτικά ιδρύματα**. Σε πολλές χώρες συνεχίζουν να διαφέρουν σαφώς από τα μαζικά σχολεία **στον προσανατολισμό τους προς ακαδημαϊκά επαγγέλματα, προς την «καθαρή Επιστήμη», προς τις αρχαίες Γλώσσες**.

Τη μεθοδολογική προσέγγιση στην **επιλογή και διάταξη του περιεχομένου της Γενικής Μόρφωσης για τη μάζα των παιδιών** δηλώνει με ιδιαίτερη σαφήνεια ο θεωρητικός του αστικού μαζικού Σχολείου, J. Dewey: «*Οι μαθητές στην πλειοψηφία τους εμφανίζουν πρακτικές κλίσεις και το περιεχόμενο της Μόρφωσης πρέπει να ικανοποιεί τις απαιτήσεις τους. Το Πρόγραμμα Σπουδών πρέπει να είναι φτιαγμένο έτσι, ώστε στην πρώτη γραμμή να βρίσκεται το ουσιώδες, στη δεύτερη γραμμή το εκλεπτυσμένο*»²⁵.

Αυτό σημαίνει την παροχή ωφελμιστικών γνώσεων και δεξιοτήτων^x, οι οποίες εγγυώνται έναν υψηλό βαθμό ικανότητας προσαρμογής.

Έτσι γίνεται εμφανής ο βασικός προσανατολισμός για τα Προγράμματα Σπουδών εκείνων των σχολείων, στα οποία διδάσκονται τα παιδιά των εργαζομένων. Ο αμερικανός Κοινωνιολόγος P.R. Hofstaetter τον περιέγραψε καλά στο βιβλίο «*Ο Αντι-Διανοουμενισμός στο αμερικανικό Σχολείο*»: «*Δεν διδάσκουν στους μαθητές Χημεία, αλλά το πώς απολυμαίνεις ουσίες, ούτε Φυσική, αλλά το πώς οδηγείς και συντηρείς αυτοκίνητο. Δεν μεταδίδουν αντιλήψεις για το Σαίξπηρ και τον Ντίκενς, αλλά το πώς γράφεις μια εμπορική επιστολή*»²⁶. Στη δεκαετία του '60, ως συνέπεια της ανάπτυξης της καπιταλιστικής οικονομίας, τα Σχολεία προσανατολίστηκαν περισσότερο προς το καθήκον να διδάξουν στους μαθητές τη Σκέψη. Τότε εμφανίστηκε επίσης η πρόσκαιρη τάση της κριτικής εξέτασης του περιεχομένου της Μόρφωσης. Προσπάθησαν να ξεπεράσουν τον ακραίο ωφελμισμό στα Προγράμματα σπουδών και να φέρουν το περιεχόμενό τους κοντά στο επίπεδο των μοντέρνων Επιστημών. Αυτές οι προσπάθειες μόλις και μετά δυσκολίας έφτασαν στο μαζικό Σχολείο.

Η αλματώδης αύξηση του αριθμού των μαθητών στα μαζικά Σχολεία έκανε πάντως εντελώς απαραίτητη την απάντηση στο ερώτημα τι πρέπει να διδαχθούν τα παιδιά του απλού Λαού, τα οποία γέμιζαν τις τάξεις των μέσων σχολείων. Η αστική Παιδαγωγική είδε τη διέξοδο σε

^x Σημ. μεταφρ.: εννοεί τα επιλεκτικά σχολεία, το ανώτερο τμήμα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, βλ. το δικό μας «*Ενιαίο*» ή «*Γενικό Λύκειο*».

^x Σημ. μεταφρ.: «*κατάρτιση*», με σημερινούς όρους.

μια **ακραία εξατομίκευση** των Προγραμμάτων Σπουδών. Δημοφιλείς έγιναν αντιλήψεις για τη σχετικότητα των Προγραμμάτων Σπουδών, για την **«εναλλακτική Διδασκαλία»**.

Η ουσία τους έγκειται στη μείωση των υποχρεωτικών μαθημάτων στο ελάχιστο και στο ότι επιτρέπεται σε κάθε μαθητή να χρησιμοποιεί το χρόνο Διδασκαλίας του, όπως αυτός επιθυμεί.

Ο μαθητής μπορεί να πάει σ' ένα εργαστήριο ρολογιών ή σε μια επιχείρηση υπηρεσιών και να καθίσει δίπλα σ' έναν έμπειρο εργάτη. *«Στην πορεία της εργασίας μπορεί ν' αποκτήσει γνώσεις»*, όπως γράφει ένας συγγραφέας της εναλλακτικής Διδασκαλίας. Στο κατώφλι της δεκαετίας του '80 το πρόβλημα της *«Μόρφωσης για όλους»* συζητιέται από την οπτική γωνία της αντίληψης της *«επιβίωσης του ανθρώπου»*. Για να μπορεί ο άνθρωπος «να επιβιώσει», πρέπει να διαθέτει βασικές δεξιότητες. Το πόσο περιορισμένο είναι το περιεχόμενο της *«Γενικής Μόρφωσης για όλους»* προκύπτει από έναν κατάλογο των απαιτήσεων προς έναν απόφοιτο του αμερικανικού δωδεκάχρονου Σχολείου. Σύμφωνα μ' αυτό απαιτούνται: να μπορεί να διαβάσει στο επίπεδο της 8^{ης} τάξης. Να είναι σε θέση να γράφει με το μικρότερο δυνατό αριθμό λαθών. Να μπορεί να υπολογίζει, μεταξύ των άλλων με ποσοστά και με δεκαδικούς αριθμούς. Να γνωρίζει την Ιστορία των ΗΠΑ. Να έχει ορισμένες γνώσεις στις Φυσικές Επιστήμες²⁷. Η συντηρητική κατεύθυνση, που δυναμώνει, προωθεί παραπέρα με επιμονή όλες τις τάσεις για την υποβάθμιση της *Γενικής Μόρφωσης της μάζας των παιδιών του Λαού*.

Η μαζική ανεργία στον καπιταλιστικό κόσμο χτυπάει τη νεολαία ιδιαίτερα οδυνηρά. *«Η νεολαία»*, όπως διαπιστώνει ο επιφανής σουηδός Παιδαγωγός T. Husten, *«προσκρούει πάνω σε αυξανόμενες δυσκολίες στην αγορά εργασίας»*²⁸. Αστοί θεωρητικοί τονίζουν λοιπόν με έμφαση ότι στις βασικές δεξιότητες, οι οποίες είναι απαραίτητες για την *«επιβίωση»*, ανήκει και η ικανότητα προσανατολισμού στον κόσμο της εργασίας. Οι νέοι άνθρωποι πρέπει ν' αποκτήσουν εργασιακές δεξιότητες, οι οποίες θα τους δώσουν τη δυνατότητα ν' αντιμετωπίσουν με επιτυχία τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας. Αυτός ο προσανατολισμός αντιστοιχεί πλήρως στις απαιτήσεις της καπιταλιστικής παραγωγής για έναν καλά εκπαιδευμένο εργάτη. Η παραδοσιακή πρακτική της σύντομης επαγγελματικής εκπαίδευσης σε σχέση μαθητείας μέσα στην επιχείρηση δεν ανταποκρίνεται πια στις απαιτήσεις. Οι βιομήχανοι απαιτούν όλο και περισσότερο μια ενεργή συμμετοχή του Σχολείου στην επαγγελματική εκπαίδευση των ειδικευμένων εργατών-στελεχών. Η αστική Παιδαγωγική έχει απαντήσει σε αυτή την απαίτηση με το *«Μορφωτικό σχεδιασμό για την επαγγελματική σταδιοδρομία»*, ο οποίος διαδόθηκε πλατιά. Το Πρόγραμμα Σπουδών των μαζικών Σχολείων, όπως επιχειρηματολογούν οι συγγραφείς αυτού του σχεδίου, πρέπει να είναι από τις κατώτερες τάξεις στραμμένο προς την προετοιμασία των νέων για την εργασιακή τους δραστηριότητα^{xii}.

Ο καπιταλισμός δεν χρειάζεται σήμερα μόνο τις σωματικές αλλά και τις πνευματικές δυνάμεις του εργάτη. Ως συνέπεια όλων αυτών η αστική Κοινωνιολογία και η Παιδαγωγική, που οικοδομείται στη βάση της, αναπτύσσουν ιδέες του *«κοινωνικού εταιρισμού»*, της *«κοινωνικής ευθύνης κάθε εργαζόμενου για την εργασία»* κλπ., οι οποίες εντάσσονται σε παιδαγωγικές θεωρίες της επαγγελματικής εκπαίδευσης και της εκπαιδευτικής δραστηριότητας του σχολείου.

Πολιτική και Ηθική Αγωγή

Η αποσύνθεση της πνευματικής ουσίας της αστικής κοινωνίας,

των ηθικών αξιών και ιδανικών, έχουν προξενήσει στη νεολαία των καπιταλιστικών χωρών μια έντονη δυσπιστία απέναντι στο ισχύον οικονομικό και πολιτικό σύστημα. Αυτό βρήκε την έκφρασή του στο κίνημα διαμαρτυρίας των νέων, το οποίο συμπεριέλαβε τις σημαντικότερες καπιταλιστικές χώρες στη δεκαετία του '60. Ακόμη και παραφυάδες όπως η εξάρτηση από τα ναρκωτικά, οι αιρέσεις κλπ., αποτελούν συμπτώματά της. Δημοσκοπήσεις μεταξύ των νέων δείχνουν ότι αυτοί κρίνουν την αστική κοινωνία ως αντιδημοκρατική και εχθρική προς τα συμφέροντα των απλών ανθρώπων. Η *«κρίση εμπιστοσύνης»*, όπως χαρακτηρίζουν αστοί κοινωνιολόγοι αυτό το φαινόμενο, έχει προξενήσει βαθιά ανησυχία μεταξύ των ηγετικών κύκλων του καπιταλιστικού κόσμου. Έχουν απαιτήσει την εντατικοποίηση της *ηθικής και πολιτικής Αγωγής των μαθητών* και έτσι την εγγύηση για διαμόρφωση αξιόπιστων πολιτών.

Αυτό είχε αντίκτυπο στη σημερινή αστική Παιδαγωγική. Οι *θεωρίες της «αντιαυταρχικής Αγωγής», της «χειραφετικής Αγωγής», με τις οποίες εμφανίστηκαν οι οπαδοί της κοινωνικοκριτικής κατεύθυνσης, υπέστησαν έντονη κριτική*. Έγιναν οι «αποδιοπομπαίοι τράγοι» για την «αποσύνθεση» της νεολαίας, για την έλλειψη ευθύνης και την περιφρόνηση της αυθεντίας από μέρους της. Το σημερινό Σχολείο στις καπιταλιστικές χώρες στρέφει περισσότερο την προσοχή του προς το καθήκον της Αγωγής των μαθητών στο πνεύμα της αστικής συνείδησης του πολίτη. *«Η επειγόντως πιο αναγκαία μεταρρύθμιση στο αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα»*, όπως διατυπώνεται στις συστάσεις μιας παιδαγωγικής επιτροπής στις ΗΠΑ, *«πρέπει να κάνει ένα νέο και αποτελεσματικότερο βήμα προς την κατεύθυνση της Αγωγής για τη συνείδηση της ευθύνης και για τη συμπεριφορά του πολίτη από το νηπιαγωγείο μέχρι το μέσο Σχολείο»*²⁹. Η Πολιτική Αγωγή πρέπει να γίνει πρωταρχικός τομέας δραστηριότητας στο Σχολείο. Ξεκίνησαν εκτεταμένες έρευνες με στόχο την εύρεση αποτελεσματικών μέσων για τη χειραγωγή της συνείδησης και της συμπεριφοράς των παιδιών. Επεξεργάστηκαν νέα Προγράμματα Σπουδών και διδακτικά βιβλία για τα μαθήματα των Κοινωνικών Επιστημών, στα οποία ενισχύεται η υπεράσπιση του καπιταλισμού στο πνεύμα των χαρακτηριστικών για την αστική Κοινωνιολογία ιδεών (*«Λαϊκός Καπιταλισμός»*, *«Κόσμος της Δημοκρατίας»* κλπ.). Ταυτόχρονα παραμορφώνεται ο Σοσιαλισμός, για να εδραιωθούν αρνητικές στάσεις προς τον υπαρκτό Σοσιαλισμό και προς τις σοσιαλιστικές χώρες. Συντηρητικοί Παιδαγωγοί απευθύνουν εκκλήσεις για μεγαλύτερη προσοχή προς την Αγωγή των μαθητών σχετικά με το σεβασμό του Νόμου, της έννομης τάξης, της κρατικής εξουσίας. Στα Σχολεία εισάγονται νέα μαθήματα, όπως για παράδειγμα *«Ο Νόμος και εγώ»*, *«η Δημοκρατία σε δράση»* κλπ. Στοχεύουν στην αφύπνιση της εμπιστοσύνης των μαθητών στο αστικό πολιτικό σύστημα.

Στην αστική Παιδαγωγική κερδίζει επιρροή μια κατεύθυνση, η οποία υπερασπίζεται την **άκαμπτη ρύθμιση της συμπεριφοράς των ανθρώπων** και θέλει γι' αυτό το λόγο ν' αξιοποιήσει την τάση για ικανοποίηση των αναγκών. Οι υπερασπιστές της εκπονούν ένα πρόγραμμα για *«κατάλληλη συμπεριφορά»*, για την οποία θα προκαθορίζονται σταθεροί αστικοί κανόνες και αξίες. Κάθε παρέκκλιση από αυτό το πρόγραμμα θεωρείται *«ακαταλληλότητα»*, που χρειάζεται καταπολέμηση. Για εκείνους που αποκλίνουν απ' αυτό το προκαθορισμένο πρόγραμμα, σχεδιάζονται διάφοροι τρόποι *«τροποποίησης της συμπεριφοράς»* μέχρι και φαρμακευτικές παρεμβάσεις.

xii Σημ. Μεταφρ.: στη σημερινή εποχή με τον *«επαγγελματικό προσανατολισμό»* και το *«Πρόγραμμα Επιχειρηματικότητας»*.

Αντικομμουνισμός της αστικής Παιδαγωγικής

Ο Αντικομμουνισμός ως εργαλείο του Ιμπεριαλισμού διαπερνά όλες τις περιοχές της αστικής ιδεολογίας. Στην αστική Παιδαγωγική μεταφέρονται στις ιδιαίτερες συνθήκες του εκπαιδευτικού συστήματος τα αντικομμουνιστικά συνθήματα και δόγματα. Η αντικομμουνιστική προπαγάνδα απευθύνεται κυρίως στους δασκάλους των Σχολείων γενικής εκπαίδευσης, στους καθηγητές των Πανεπιστημίων και στους φοιτητές. Αντίστοιχα παιδαγωγικά μαθήματα και διδακτικά βιβλία επιτίθενται στη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία της Αγωγής και στην πρακτική του σοσιαλιστικού Σχολείου. Στόχος που συγκεντρώνει ιδιαίτερα κακοήθεις επιθέσεις των εχθρών του Σοσιαλισμού είναι το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος του κόσμου, η Σοβιετική Ένωση, που πρώτη έθεσε το θεμέλιο ενός νέου Σχολείου. Η ιστορία του σοβιετικού Σχολείου και το τωρινό επίπεδο εξέλιξής του διαστρεβλώνονται. Δεν τσιγκουνεύονται καμιά εφεύρεση και διαστροφή των γεγονότων. Βιβλία και άρθρα, που έχουν γράψει "ειδικοί" για το σοβιετικό εκπαιδευτικό σύστημα, προσποιούνται επιστημονικότητα με σχήματα, πίνακες και διαγράμματα. Αυτό δεν αλλάζει όμως τίποτε από το συκοφαντικό τους χαρακτήρα. Οι Σοβιετολόγοι προσπαθούν με κάθε τρόπο ν' αρνούνται τη σημασία της Οκτωβριανής Επανάστασης για τον Πολιτισμό και τη Μόρφωση στην ΕΣΣΔ και σε άλλες σοσιαλιστικές χώρες.

Η σημερινή αστική Παιδαγωγική συγκρινόμενη με τη σοσιαλιστική, η οποία προσανατολίζεται προς το μέλλον, βρίσκεται μια ολόκληρη εποχή πίσω. Δεν μπορεί να σταματήσει τη διαδικασία, στην οποία οι ιδέες της σοσιαλιστικής Παιδαγωγικής ασκούν μια ολοένα ισχυρότερη επιρροή στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος στον κόσμο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Λένιν, Β.Ι. (1970). «Υλισμός και Εμπειριοκριτικισμός». Στα: «Έργα», τόμος 14, σ. 346. Βερολίνο: Εκδόσεις Dietz.

2. Dewey, J. (1915). «*Schools of Tomorrow*». Νέα Υόρκη.
3. Sartre, J.P. (1960). «*Esquisse d'une thorie des existences*». Paris.
4. «*Existential Encounters for Teachers*». (1967). Νέα Υόρκη.
5. Στο παραπάνω, σ. 163.
6. Στο ίδιο, σ. 8.
7. Maritain, J.: (1964). «*Education at the Crossroad*». Yale University Press.
8. Λένιν, Β.Ι. «*Η οπισθοδρομική Ευρώπη και η προοδευμένη Ασία*». Στα «Έργα», τόμος 19. Βερολίνο: Εκδόσεις Dietz, 1971.
9. Conant, J.B. «*The American High School Today*», (1959), Νέα Υόρκη. «*The Education of American Teachers*», (1963), Νέα Υόρκη.
10. Conant, J.B. «*The American High School Today*». 2^ο μέρος, (1959), Νέα Υόρκη.
11. «*Revolution in Teaching: New Theory, Technology and Curricula*». (1964). Νέα Υόρκη.
12. Aron, R. (1968). «*Le révolution introuvable*». Παρίσι.
- Gulbright, J. (1969). «*Η Νέα Βιομηχανική Κοινωνία*». (Στη ρώσικη γλώσσα). Μόσχα.
13. Peccei, A. (1977). «*The Human Quality*». Οξφόρδη.
14. «*Schools Against Children*». (1972). Νέα Υόρκη.
- «*Death at an Early Age*». (1967). Βοστώνη.
15. 26^ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ. «*Απολογισμός της ΚΕ και οι επόμενοι στόχοι του Κόμματος στην εσωτερική και στην εξωτερική πολιτική*». σελ.28, Μόσχα.
16. Bell, D. (1976). «*The Cultural Contradictions of Capitalism*». Νέα Υόρκη.
17. «*The Reign of the Educational Testing Services*». (1980). Νέα Υόρκη.
18. Dewey, J. (1912). «*Schools and Society*». Νέα Υόρκη.
19. «*Perceiving, Behaving, Becoming*». (1962). Ουάσινγκτον.
20. Jensen, D. (1972). «*Genetics and Education*». Νέα Υόρκη.
21. Brameld, Th. (1961). «*Education for the Emerging Age*». Βοστώνη.
22. Jenks, Ch. (1972). «*Inequality. A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America*». Νέα Υόρκη.
23. «*The Central Purpose of American Education*». (1961). Ουάσινγκτον.
24. Hutchinson, M., Young, Ch. (1972). «*Education the Intelligent*». Λονδίνο.
25. Dewey, J. (1934). «*Democracy and Education*». Νέα Υόρκη.
26. Hofstetter, P.R. (1966). «*Anti-Intellectualism in American Life*». Νέα Υόρκη.
27. «*American Education*», Απρίλης 1976.
28. Husen, T. (1979). «*The School in Question*». Οξφόρδη.
29. «*New Dimensions of Educating Youth*». (1968) Ουάσινγκτον.

Για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς συστήνουμε:

- ◆ Γ. Μωραϊτή «*Ιδεολογικές και μεθοδολογικές αρχές του σχολείου πολυτεχνικής εκπαίδευσης*», εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999.
- ◆ Θέματα Παιδείας 7- Μελέτες του ΚΜΕ «*Παιδεία και Ελληνική Κοινωνία. Η επίδραση της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση των κοινωνικών και διανοητικών δομών της ελληνικής κοινωνίας*», εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1996.
- ◆ Βιγκότσκι, Λεόντιεφ, Ελκόνιν: «*Η Σοβιετική ψυχολογία για την ανάπτυξη του παιδιού*», Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2003
- ◆ Λήμματα στην ενότητα ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ του περιοδικού *Θέματα Παιδείας*:
  - Παιδαγωγική: Ορισμός της Παιδαγωγικής Επιστήμης, η γέννησή της και η εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης - Τεύχος 13/2003
  - Η σχέση της Παιδαγωγικής με τις άλλες επιστήμες, Τεύχος 10-11/2002-3
  - Παιδαγωγική και Ψυχολογία, Τεύχος 9/2002
  - Φιλοσοφία και Παιδαγωγική, Τεύχος 8/2001-2
  - Φιλοσοφία, μεθοδολογικό υπόβαθρο της Παιδαγωγικής, Τεύχος 7/2001
  - Παιδεία, εκπαίδευση, μόρφωση, αγωγή, μάθηση, κατάρτιση, Τεύχ. 1 και 3/2000
  - Αξιολόγηση (Γιώργος Μωραϊτής), Τεύχος 2/2000
  - Διδασκαλία (Μ. Παπαμαύρος), Τεύχος 5/2001
- ◆ ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ στο περιοδικό «*Θέματα Παιδείας*»:
  - Β. Γ. Πιλιπόφσκι: *Η επίδραση της ψυχολογίας στην αστική*

Παιδαγωγική, Τεύχος 3/2000

- Β. Πιλιπόφσκι: *Το νεοθετικιστικό τεχνοκρατικό πρόγραμμα αγωγής και η αντι-ανθρωπιστική ουσία του*, Τεύχος 4/2000
- Μάλκοβα-Βούλφσον: *Οι αστικές θεωρίες για την αποτελεσματικότητα της μόρφωσης*, Τεύχος 5/2001
- Γκέρχαρτ Νούνερ: *Σύγχρονη Γενική (σοσιαλιστική) εκπαίδευση - Η μόρφωση των καιρών*, Τεύχος 6/2001
- Ελισαίου Βαγενά: *Η σοβιετική παιδαγωγική εμπειρία - Η επικαιρότητα των βασικών παιδοψυχολογικών αντιλήψεων και αρχών οργάνωσης της σοβιετικής εκπαίδευσης*, Τεύχος 14/2003
- Β. Σ. Μούχινα: *Τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της βρεφικής, της πρώτης παιδικής και της προσχολικής ηλικίας*, Τεύχος 14/2003.
- Β. Νταβύντοφ: *Η ψυχολογική ανάπτυξη κατά την πρώτη σχολική ηλικία*, Τεύχος 15-16/2003-'04.
- Τ. Β.Ντραγκούννοβα: *Τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των εφήβων (σ' αυτό το τεύχος)*
- Α. Ν.: Λεόντιεφ: *Αρχές της ψυχικής ανάπτυξης και το πρόβλημα της διανοητικής ανεπάρκειας*, Τεύχος 3/2000
- Γιώργου Μωραϊτή: *Ο συλλογικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, προβλήματα, ανάγκες και απεικόνισή τους στην εκπαίδευση*, Τεύχος 7/2001
- Γιώργου Μωραϊτή: *Η αξιολόγηση είναι εκπαιδευτικό πρόβλημα; Στο τεύχος 10-11/2002*